

Jelige: Kék habán

Kék alapszínű habán edények a Budai Várból

Tartalom

Tartalom	1
Bevezető	2
A habán név jelentése és a habán közösségek Magyarországon.....	4
Habán, illetve habán jellegű kerámia a magyar régészeti kutatásokban	8
A kék habán kerámiáról- Az első megjelenés, az eredet és a készítése technika kérdései ...	11
A lelőhelyekről és a leletanyagról általában	15
A feldolgozott edények típusai.....	18
Készítéstechnikai és egyéb megfigyelések a töredékeken	22
A leletanyag díszítőmotívumairól	25
Reneszánsz és török díszítmények, növényi ornamentika	25
Redukált díszítmények	27
Csillagmintás kannák és a piacra történő termelés kérdései	29
Habán-török kapcsolatok a 17. században és a budai anyag társadalmi vonatkozásai	31
Összefoglalás, avagy miért foglalkozzon régész a habán kerámiákkal?.....	34
Felhasznált Irodalom	36
Függelék I. Zolnay László 1975-1981. évi ásatásának lelőhelyeinek feloldása	41
Függelék II- Rövidítések jegyzéke.....	42
Függelék III- Katalógus	43
Függelék IV.- Táblák	64

Bevezető

A habán, illetve habán jellegű, a 17-18. századból ránk maradt színes ónmázas fajanszedények a különböző országok köz- magán- és egyházi gyűjteményeinek látványos és értékes darabjai. Gyűjtésük még a 19. század elején megindult. Az egykor nagy tiszteletnek és keresettségnek örvendő, számos tevékenységben jártas habán mesterek iparcikkai közül ezeket az évszázadokat is túlélő díszedényeket ismerjük leginkább, hála annak, hogy tulajdonosaik nagy becsben tartották és féltve őrizték őket. Igaz, pontos származási helyüket maguk a gyűjtők sem ismerték pontosan.

Jelen sorok írója egy egyetemi szemináriumon tartott lelkes előadást egy a szakdolgozatát képező török kori leletegyüttesben szereplő 1674. évszámmal ellátott, kék alapmázú, fehér mázzal dekorált kancsóval kapcsolatban, abban a hitben, hogy ritka leletet talált. Ám az előadás végén a hozzászólások között elhangzott a következő mondat: „Nem érdemes a tárggyal ilyen hangsúlyosan foglalkozni, mivel a habán kerámia egyáltalán nem ritka az ásatási anyagba.” Ez felvetett egy kérdést: ha a múzeumok raktáraiban valóban olyan gyakori a régészeti összefüggésben előkerült habán jellegű kerámia, úgy miért nem született róla eddig feldolgozás?

A szlovák régészeti kutatás már lényegesen előbb jár a habán- problémakörben: Herman Lansfeld hosszú éveken át tárta fel a mai Szlovákia területének egykori habán telepeit, ezáltal nemcsak hogy megválaszolta az ónmázas fajanszok készítésének egyes kérdéseit, de még az akkori újkeresztények használati kerámiát is sikerült felderítenie.¹ Cseh részről Jiří Pajer kutatásai a morva területeken szintén nagy eredményeket hoztak a habánok és keramikájuk kutatásával kapcsolatban, körülírva a morvai habánok egyszerű fazekasáruinak körét és meghatározva a habán fajanszok korai ún. morva korszakát.²

Magyarországon a gyűjteményes, épségben megmaradt hutterita fajanszok egyes darabjait az iparművészet és a művészettörténet kutatói már lassan az unalomig ismételve, újra és újra feldolgozták. Ezzel szemben a habán kerámia régészeti kutatása ma még gyerekcipőben jár, habár az utóbbi években nálunk is megélénkült a téma iránti érdeklődés. A jelen dolgozat ehhez kíván némi adalékot szolgáltatni.

A felvezető fejezetek röviden ismertetik a habánok történetét, a habán edények kék színű csoportjának problémáit, valamint röviden összefoglalják a hutteriták díszedényeivel kapcsolatos magyar régészeti kutatást. Ezeket követik a feldolgozott

¹ LANDSFELD 1964.

² PAJER 1990, PAJER 2011.

leletek típusait és jellegzetességeit leíró részek. Az utolsó három fejezet pedig sorra veszi a leletekből levonható gazdasági és társadalmi következtetések levonásának lehetőségeit.

A tanulmányban összesen 71 különböző a Budapest Történeti Múzeum raktárában kiemelt helyen őrzött, kék alpmázás habán edény töredéke került feldolgozásra, összesen négy ásatás anyagából. (Természetesen a múzeum még nem selejtezett vagy rendezésre váró leletei között ennél jóval nagyobb a habán jellegű töredékek száma.) Az egyes leleteket fényképes táblákon mutatjuk be, a töredékek mellett szerepeltetve azok profiljának rajzát. Az egyes darabok részletes leírását és az azokat bemutató táblák számát a katalógus tartalmazza, a dolgozat csupán az anyag általános jellemzőit és az egyes különlegesebb darabokat mutatja be. Egyes töredékek a képeken kétszer szerepelnek készítéstechnikai érdekességük miatt, másodszor már a méretarány feltüntetése nélkül.

A dolgozat szerzője reméli, hogy ennek a viszonylag kisméretű leletanyagnak a feldolgozása nem hiábavaló, és hogy a jelen munka hasznosnak bizonyul a mindig is nagy érdeklődésre számot tartó habán edényművességgel foglalkozó kutatás számára.

A habán név jelentése és a habán közösségek Magyarországon

A mai kutatásban habánnak nevezzük azon német etnikumú, hutterita- anabaptista közösségek tagjait, akik a 16-17. században Morvaország, majd az 1620-as évektől kezdve Magyarország területén, zárt lakóközösségben éltek, és főként kézműipari tevékenységet folytattak. Az ilyen közösségek a lakhelyüket biztosító településeken belül is elzárva, fallal körülvett telepeken, ún. *Haushabenekben* éltek. A krisztusi szegénységet követve elvetették a magántulajdont, így az együtt élő habánokra a teljes vagyonközösség is jellemző. Földjeiket közösen művelték. A telepek élete szigorúan szabályozott keretek között zajlott, gyermekeiket közösen nevelték, együtt étkeztek, együtt imádkoztak. Hétköznapijaikról naplószerűen feljegyzéseket vezettek, az ebből később összeállított habán krónikák így fontos adatot szolgáltatnak történelmük megismeréséhez.³

A mai köztudatban is meghonosodott „habán” kifejezés azonban a közösségek fénykorában még nem létezett. A korabeli források az anabaptistákat „morva testvéreknek, újkeresztényeknek, újrakeresztelkedőknek, fekete németeknek” nevezik, utalva ezzel származásukra és vallásukra. A Nyugat- Magyarországon, a Nádsdy család birtokain feltűnő habánokat néha „klaugyer” néven említik, mivel hosszú fekete ruházatuk a lakosság a görögkeleti papokhoz hasonlította őket.⁴ A habán név ezzel szemben egészen újkeletű. A kifejezés kialakulására több magyarázat lehetséges: a legáltalánosabb vélemény, hogy a szó lakóközösségeik német nevéből, a *Haushaben*ből ered.⁵ A másik elterjedt nézet, hogy a habán egy a felvidéken kialakult, szláv eredetű gúnynév, ami miatt később a helyben maradt hutteriták a 18. században becsületsértési pert is indítottak.⁶ Felmerült még egy elmélet, miszerint a név valamely morvai közösségük első vezetőjének nevéből („Habaner”) származhat.⁷ Akárhogy is alakult ki, a habán szó a 18. században igen elterjedté vált a Felvidéken, ami később a szakirodalomban is meghonosodott.⁸

A teljesség kedvéért röviden érdemes felvázolnunk a habánok vándorlásának és magyar földön való tartózkodásának történetét. A reformáció harmadik nagy ága, az anabaptista vallás még az 1500-as évek folyamán alakult ki a svájci kantonokban. Ezek az anabaptisták elvetették a fegyver használatát, az államhatalom tekintélyét, és - mivel a

³ RÉTI 2011, 16-17.

⁴ KATONA 1975, 127-128.

⁵ SZENDREI 1889, 163.

⁶ KATONA 2001, 7.

⁷ SZENDREI 1889, 163.

⁸ KATONA 2001, 7.

keresztséget a hit tudatos megvallásának tekintették - a gyermekek megkeresztelésének gyakorlatát- ebből következik, hogy maga az anabaptista, azaz újrakeresztelkedő név ezért csupán a keresztséget újra felvevő első generációra illik, a későbbi gyakorlatban már az első keresztség felvétele is felnőtt korban történt. Ezen nézeteikkel azonban az anabaptisták még a két nagy református vallási ággal is szembekerültek, így az 1530-as évektől kezdődő üldöztetésük miatt elvándorolni kényszerültek Észak- Itália, Hollandia és a Délnémet területek irányába. Az újrakeresztelők egy része egészen Morvaországig eljutottak: Nikolsburgban és Austerlitzon protestáns főurak birtokain találtak menedéket.⁹ Itt alakult ki vallásuk ún. hutterita ága, aminek tételeit a tiroli Jacob Hutter (eredeti foglalkozása szerint kalaposmester) dolgozta ki. A hutteriták a fegyvert továbbra is elvetették, azonban az állam hatalmát már elismerték. Az ókeresztény vagyonközösségek mintájára a morvaföldi hutteriták alapították meg az első Haushabeneket. Később a faenzából menekülő anabaptisták szintén ezekhez a közösségekhez csatlakoztak.¹⁰

A Magyar Királyság területén feltűnő anabaptista eretnekekről már Mária királyné 1527. évi törvénykezése is említést tesz.¹¹ A 16. század közepén a nyugat-magyarországi nemesi birtokokon feltűnő újkeresztények még Alsó- Ausztria felől érkezhettek hazánkba, megtelepedésük viszont ekkor még nem volt tartós.¹²

A harminc éves háború egyik döntő ütközete, az 1620-as fehérhegyi csata hatalmas változást hozott a korabeli habánok életében: a cseh területek végérvényesen a katolikus Habsburgok kezébe került, így a protestáns közösségek a korábbi biztonságos környezet helyett egy vallásilag intoleráns birodalom területén találták magukat. 1622-ben a pápa parancsára az olmtützi érsek fővesztés terhe mellett 4 hetet ad a hutteritáknak gyermekeik megkeresztelésére vagy az ország elhagyására.¹³ Az anabaptisták így újabb vándorlásra kényszerülnek, ezúttal Dél felé veszik az irányt: először Neumühl, Csejte és Csaszók településeken tűnnek fel, majd nem sokkal később egy közösség létesül Ószombat (Szobót, ma Szlovákia).¹⁴ Utóbbi később fontos vallási központjukká válik, révén itt létesül püspökük székhelye is.¹⁵ Erről a területről később két irányba szivárognak tovább: Nyugat-Magyarországon az újkeresztények többek között a Bathhyány, Nádasdy, Czobor és Eszterházy család Sopron, Vas, Pozsony és Nyitra megyékben található birtokain

⁹ RIDOVICH 2007, 37.

¹⁰ RÉTI 2011, 15-17.

¹¹ KATONA 1964, 77.

¹² RIDOVICS 2007, 88.

¹³ RÉTI 2011, 16.

¹⁴ RIDOVICS 2007, 88.

¹⁵ RÉTI 2011, 17.

telepednek meg. Az itteni habánok nem lakóközösségekben, hanem a településen belül elszórtan élnek, a főúri családok minőségi termékeikkel való ellátása mellett földesuraikkal szemben adófizetésre is kötelesek.¹⁶

Erdélybe azonban Bethlen Gábor fejedelem már tudatosan telepíti be a habán kézműveseket Ószombatról és Csejtéről. 1622-es adománylevelében Alvinci birtokán ad nekik földet, kikötve, hogy ő maga termékeikhez fél áron juthat hozzá. A későbbi kolozsvári országgyűléseken pedig már egyenesen törvénybe foglalják a habánok szabad működését és termékeikkel való kereskedelmét Erdély területén.¹⁷ Másik híres, sárospataki telepüket I. Rákóczy György fejedelem létesítette 1645-ben.¹⁸ Telepeik neve a magyar forrásokban „zug” volt.¹⁹

A 17. században a békének köszönhetően virágzott a habán ipar: a nemesi levéltárak anyagában, inventáriumokban a habánok számos terméke felbukkan, az egyes tárgyak „újkeresztény” jelzője mindig a magas minőséget hivatott kifejezni. Ipari tevékenységük igen változatos volt: mestereik között említenek többek között gerencséreket, késeseket, posztóképzítőket, bőrösöket, molnárokat, kőműveseket. Népszerűek voltak a habánok készítette, kevésbé tűzveszélyes tetőfedési eljárások is, e mellett fejlett üvegiparuk termékei szintén megtalálhatóak a magyar múzeumok anyagában. Az ipar mellett azonban más tevékenységekben is jártasak voltak: orvosukat messzi településekről is hívták, de megtalálhatóak a forrásokban a habán bábák, fürdősök, borászok és sörfőzők is.²⁰

A 17. század második felében a habán termékek a főurak mellett más társadalmi rétege számára is elérhetővé váltak: termékeiket polgárok, gazdagabb gazdák is megvásárolták. Díszes edényeiket az egyházközségek is használták liturgikus céllal.²¹

A békés időszak az 1600-as évek végére azonban véget ért. Először a sárospataki telep került felhagyásra, ahonnan valószínűleg a katolikus Báthory Zsófia üzte el az újkeresztényket.²² Katona Imre később az innen menekült habánokkal azonosította az egri egyházmegye egy 1690-es összeírásában szereplő, Eger különböző pontjain élő „újkersztény” lakosokat.²³ A végső dőfést azonban a török kiűzését követő erőszakos rekatolizáció jelentette, eddigre azonban már a közösségen belül is bomlás mutatkozott: megjelent az egyéni vagyonszerzésre való törekvés, egyes kézművesek kezdtek kiválni a

¹⁶ RIDOVICS 2007, 88.

¹⁷ BUNTA 1973, 26.

¹⁸ ROMÁN 1959, 5.

¹⁹ DABÓCZI 2012, 371.

²⁰ RIDOVICS 2007, 87, GY. KRISZTINKOVICH 524.

²¹ TAKÁCS 1977, 85, POCSAINÉ EPERJESI 2010, 214.

²² ROMÁN 1959, 30.

²³ KATONA 1975, 129.

közösségekből, a korábbi fegyelem pedig meglazult. A legtovább fennmaradó alvinci telepet a Mária Terézia parancsára ide küldött Delphini Teofil jezsuita szerzetes térítési munkája miatt számolták fel.²⁴ A hitükhöz továbbra is ragaszkodó hutterita testvérek ezután a mai Ukrajna és Országország területére vándoroltak, később pedig, miután a cári államban is bevezették a katonakötelezettséget, 1876-ban átkeltek az óceánon is: ma habán közösségekkel Észak- Amerikában, Kanadában és az Egyesült Államok területén számolhatunk.²⁵

²⁴ RIDOVICS 2007, 89.

²⁵ RÉTI 2011, 17.

Habán, illetve habán jellegű kerámia a magyar régészeti kutatásokban

A gazdagon díszített ónmázás edények először a 19. század utolsó évtizedeiben kerültek az érdeklődés központjába. Ebben az időszakban a fő szempont a tárgyak korának és készítőinek meghatározása volt a fő szempont.²⁶ Később ezen kérdések tisztázása után mind a művészettörténet, mind az iparművészet kutatóinak tollából számos tanulmány született a habán fajanszedényekkel és azok készítőivel kapcsolatban.²⁷ Ezekből az összefoglalókból általában a magán- vagy közgyűjtemények több évszázadot épségben megélt díszedényeit ismerhetjük meg. A magyar régészet ezzel szemben ritkán fordult a habán kerámia kérdésköre felé.

A habán díszkerámiákkal foglalkozó első régész maga Rómer Flóris volt. Az Archaeológiai Értesítő című folyóirat 1876-ban megjelent, a magyar fazekasság korszakait röviden összefoglaló tanulmányában kitér azokra a XVII. századi, az úri asztal tartozékának tekintett fehér alpmázú évszamos cserépedényekre, amelyeket a győri gimnáziumban és a Magyar Nemzeti Múzeumban őriztek. Dolgozatának a tárgyakkal kapcsolatos kérdésfeltevésére, miszerint kik és hol készítették azokat, hosszú kutatás után kiábrándultan nyilatkozott: „... elszomorodva kell bevallanom... erre nézve kielégítő feleletet nem találtam. Hogy jelesül kik és hol készítették a fehér mázos, virágos edényeket, erre mindekkoráig még csak nyomára sem juték.”²⁸

A régészet művelői közül következőként Majláth Béla vetette vizsgálat alá a fehér mázas- virágos edényeket. Vizsgálata alapjául számos, múzeumokban őrzött darab szolgált. A típus kialakulását kapcsolatba hozza a XV. században egész Európában elterjedő majolikaművességgel, és megállapítja, hogy a XVII. század elején már Magyarországon is gyakorolták a fajanszgyártást. Ezután a díszítményeket elemezve az edényeket a német fajanszokkal hozza kapcsolatba. Végül megfogalmazza azt az elméletét, miszerint a XVII. században Szoboticon - az edények általa feltételezett gyártási helyén - holland származású fazekasmesterek telepedtek le, mivel a vizsgált

²⁶ KATONA 1976, 5-6.

²⁷ RÉTI 2011, 21-23.

²⁸ RÓMER 1876, 139-140.

tárgyak ennek a nemzetnek a XVII. századi díszkerámiáira hasonlítanak leginkább. Ezen kézművesek leszármazottainak tekinti a helység akkor is létező „Habana közösségét” is.²⁹

Majláth elméletét a kutatás nem fogadta el. Pár évvel később a virágdíszes fehér edényeknek és készítőiknek, a habánoknak eredetét Szendrei János történész sikeresen tisztázta,³⁰ és ezzel a díszedények feldolgozása mellett kezdetét vette a habánok eredetének történeti kutatása.³¹

A nagy számú iparművészeti és történeti munka mellett több mint fél évszázadnak kellett elteltie, mire ismét egy régész jelentetett meg egy habán edényekkel kapcsolatos feldolgozást. Garády Sándor, Buda külvárosainak kutatója immár feltárásokból származó díszedényeket közölt. A Csalogány utcában és a Tabánban végzett ásatásaiból gazdag habán cserépenyag származott, köztük egy 1668-as és egy 1680-as évszámmal ellátott darab. A töredékek mennyiségéből arra a következtetésre jutott, hogy ha a hutterita kézműveseknek műhelye nem is, de raktára lehetett a török kori Budán, ahova vagy a habán kereskedők, vagy maguk a mesterek juttatták el munkáikat. A tanulmány kitér a habán díszedényeknek a török motívumokkal való kapcsolataira, többek között az újkeresztény fajanszok jellegzetes pikkelymintáját török eredetűnek tartotta.³²

A következő, ásatásból származó habán edényanyagot Kozák Károly közölte a Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei 1964-ben megjelent számában. A sümegi vár 1957-1963-ig tartó feltárása során az Öreg torony árnyékszékaknájából kerültek elő évszamos és egyéb fajanszedények. Kozák megítélése szerint ez a terület a palotához tartozott, így a rangosabbak lakhelye magyarázatot szolgáltat az ónmázás edények felbukkanására. Ezen kívül a tanulmányában megpróbálta meghatározni az edények származási helyét. A díszítő motívumok és történeti adatok alapján a vár fajanszeit a nyugat- magyarországi habán közösségek műhelyeihez kötötte.³³

A következő évtizedekben nem született a témában komolyabb régészeti feldolgozás, de az ország különböző lelőhelyein folytatott ásatások anyagának bemutatásaiban (pl. kanizsai vár, Szekszárd- Újpalánk³⁴) fel- feltűnnek a habán jellegű díszedények töredékei.

Az utóbbi években ismét nagyfokú érdeklődés mutatkozik a habán kutatás iránt, immár a régészet is bekapcsolódik a munkába. 2010-ben kezdődött meg az egyetlen ma Magyarországon található egykori habán telep feltárása Sárospatakon Ringer István

²⁹ MAJLÁTH 1879, 45-49.

³⁰ SZENDREI 1889.

³¹ KATONA 196, 6-9.

³² GARÁDY 1944, 384.

³³ KOZÁK 1964, 231-235.

³⁴ KOVÁCS 2003, GAÁL 2010

vezetésével.³⁵ A telep helyét korábban Román János határozta meg a mai Kövy Sándor utca, Görbe utca és Fazekas sor által körbezárt területen.³⁶ Ennek a területnek az északi végében helyezkedik el a Kövy Sándor utca 8. számú telke, ahol korábban csatornázási munkák során már előkerült egy éremkincs lelet, ami kapcsolatba hozható az újkeresztény telep felhagyásával.³⁷ Az első ásatás 201. szeptember 27. és november 30. között zajlott. A feltárást geofizikai felmérés előzte meg, minek során a talajban égett foltok mutatkoztak. A jelenségekre az ásatás ekkor nem terjedt ki, de nem elképzelhetetlen, hogy a foltok kemencéket jelölnek. A telken 24, 5x5 méteres szelvényt jelöltek ki, de szánt szándékkal csak ott mélyítették, ahol a természettudományos vizsgálat nem mutatott ki anomáliát. A feltárás célja a terület rétegviszonyainak meghatározása volt, egészen az altalajig. Egy keskeny őskori réteg felett, a felszíntől számolva -20 és -80 cm között sikerült is meghatározni egy 17. századi kultúrréteget, valamint előkerült egy ház kőalapozása és egy másik objektumhoz tartozó kőből szárazon rakott alapozás is.³⁸ A területen előkerült még több, műhelyhulladékként értelmezhető fajansztöredék, valamint kerámiaműhelyre utaló tárgyak: egy fazekaskorong része, két edénydíszítésre használt írórka, bordás, kemencéhez tartozó kerámia égetőlapok, valamint egy olyan csonteszköz, ami akár díszítő szerszám is lehetett.³⁹

Egy másik, régészeti vonatkozással is bíró munka a témában az Iparművészeti Múzeum, a Magyar Nemzeti Múzeum és az MTA Geokémiai Kutatóintézetének összefogásával, az Országos Tudományos Kutatási Alapprogram (OTKA) támogatásával indult 2010-ben. Célja az egész ország köz- és magángyűjteményeiben található habán kerámiaanyag összegyűjtése és azokon anyagvizsgálatok végzése.⁴⁰ A program első eredményeiről 2011-ben jelent meg egy rövid cikk a sárospataki ágyúöntő műhely egyes leleteinek vizsgálata nyomán.⁴¹

A jelen dolgozatban szereplő habán jellegű töredékek később az OTKA pályázat keretein belül is részletes feldolgozásra kerülnek. A mostani tanulmány csupán némi adalékot próbál szolgáltatni a régészeti kontextusban előkerült újkeresztény fajanszok kutatásához, valamint megpróbál még anyagvizsgálatok nélkül néhány következtetést levonni a habán edényművességgel kapcsolatban.

³⁵ RINGER 2012, 340.

³⁶ ROMÁN 1959, 12.

³⁷ RINGER 2012, 340.

³⁸ RINGER 2012, 340.

³⁹ VÉNINGER 2011

⁴⁰ RADVÁNYI 2011, 33.

⁴¹ BAJNÓCZY 2011, 1.

A kék habán kerámiáról- Az első megjelenés, az eredet és a készítése technika kérdései

Az amúgy is számos kérdés övezte habán díszedényeken belül külön problémát képviselnek a habán kékedények.

Az első felvetődő kérdés az edények korszakolására vonatkozott: habán kerámiát először korszakolni próbáló Layer Károly szerint a színes alpmázú habán fajanszok a magyar anyagban csak a 17. század második felében jelennek meg.⁴² Ez az állítás később a morva területekről származó habán fajanszok meghatározása után hitelét veszítette, ugyanis ha nem is nagyszámú, de már különböző kék árnyalatú alpmázzal bevont újkeresztény fajansz készült 1620-as évek előtt is,⁴³ valamint az azóta közzétett gyűjteményes anyagból is számos, az 1640-es és '50-es éveiből származó évszám ismert.⁴⁴

A habán kerámiakutatás kezdeti szakaszában merült fel a kékedények kizárólagos erdélyi, szélsőséges esetben csak alvinci eredete.⁴⁵ Az állítás alapját az a tény adta, hogy míg Nyugat- Magyarországon nincs a kék szín eléréséhez nélkülözhetetlen kobaltoxid-lelőhely, addig a korszakban ugyanilyen okokból a teljesen fedő fehér mázhoz szükséges ón nem áll a habán fazekasok közvetlen rendelkezésére. Krisztinkovich Béla ennek tulajdonította, hogy az általa erdélyinek meghatározott fehéredények nem érik el azt a vakító fehér hatást, ami a nyugati habánok készítményeit jellemzi.⁴⁶ Ezt a tévhitet később Katona Imre oszlatta el 1965-ben megjelent tanulmányában. A nyugat-magyarországi nagybirtokosok, elsősorban a Batthyány család levéltári anyagát tanulmányozva megállapította, hogy az 1620-as évektől betelepülő habánok - akik között már feltűnnek a fazekasmesterek is – ugyanúgy Morvaországból menekültek, mint a Bethlen által tudatosan Erdélybe telepített újkeresztény iparosok. A közös származásból is következik, hogy a két terület egymással is kapcsolatot tartó közösségei nyilván ugyanazon kerámiaművességet hozták magukkal. Katona a kobalt hiányát sem tekintette akadállyal, hiszen a fehéredényeken is fontos díszítőelem a kobalttal színezett máz, és földesuruk közvetítésével a Batthyány-birtokokon élő kézművesek hozzájuthattak az

⁴² GY. KRISZTINKOVICH 1960, 52.

⁴³ PAJER 2011, 19, 61, 79.

⁴⁴ RADVÁNYI-RÉTI 2011, 81, 92-93.

⁴⁵ KATONA 1965, 73.

⁴⁶ KRISZTINKOVICH 1959, 137.

Ausztriában már nagyobb mennyiségben meglévő kobalt-oxidhoz. Az újkeresztényeknek a földesúr általi nyersanyagellátásáról 1662-ig biztos adataink vannak Nyugat-Magyarországról. Ezen kívül a Batthyány-levéltár inventáriumában nagy számmal szerepelnek a fehéredények mellett a kékek is, és nehezen elképzelhető, hogy a birtokosoknak ezt sokkal távolibb vidékről kellett volna beszerezniük, miközben ónmázás díszedényeket előállító fazekasok saját birtokaikon is tevékenykedtek.⁴⁷ Egy később megjelent monográfiájában Katona megfogalmazza ugyan, hogy az erdélyi anyagban talán valamivel több a kékedény, de mindeközben a Felvidék is számol kék alapszínű kerámiák gyártásával, sőt, a 18. században egy rövid ideig itt nagyobb mennyiség gyártását feltételezi.⁴⁸

A fent leírtakkal ellentétben senki nem cáfolta még meg a Krisztinkovich Béla és Bunta Magda által csakis kizárólag Erdélyre jellemzőnek tartott „levendulakék edények” csoportjának eredetét.⁴⁹ Habár a szerzők által levendulakéknek tartott edényeket elnézve e sorok írójának nem vált egészen világossá, pontosan melyik színt értik ezalatt, mégis visszatérve a morva fajanszok kékedényeinek árnyalatának változatosságára, megkockáztathatjuk a kijelentést, hogy ha már a különböző színhatások a legkorábbi, közös eredőhelyen készült kerámiákon is megjelennek, akkor alaptalannak tűnik egy színárnyalat csak egy területhez való kötése.

A szakirodalomban máig a legvitatottabb a kékedények készítése technikája. Mint már említettük, általánosan elfogadott nézet, hogy a habán edényeken a kék színt a kobalt adja, ezt a közelmúltban történt anyagvizsgálatok is igazolják (igaz, ez a vizsgálat még csak a fehéredények áttetsző díszítőmázaira terjedtek ki).⁵⁰ A kék alapszín elérését azonban a szakirodalom kétféleképpen írja le.

Míg a korai tanulmányokban a típust egyszerűen a fehér máz színezett variációjával bevont változatának gondolták,⁵¹ Katona a habán fajanszedényekről 1976-ban megjelentetett monográfiájában egy a fajansztechnikától merőben eltérő módszert ír le: Szerinte a kék alapszínű edények két típusa különíthető el: az egyik, díszítetlen csoport esetében a kiégett agyagfelületre áttetsző kék ólomházat vittek fel a második égetés előtt, ilyenkor csupán az edény mély színével akartak operálni. Emellett a díszített kékáru esetében a színezett ónmáz-alapot szintén elvetette, sőt: véleménye szerint ezeknél a

⁴⁷ KATONA 1965, 36-46.

⁴⁸ KATONA 1976, 60-61.

⁴⁹ KRISZTINKOVICH 1959, 150; BUNTA 1973, 41.

⁵⁰ BAJNÓCZI 2011, 15.

⁵¹ LAYER 1927, 4., KRISZTINKOVICH 1959, 150.

kerámiáknál az alapszín még az első égetés előtt, a bőrkeményre szikkadt agyagra kobalttal színezett agyagmázat, azaz kék engóbot vittek föl. A felhasznált agyagtól függően szerinte így két árnyalatot lehetett elérni: a fehérre égő agyaggal a levendulakék, vörösre égővel az edény liláskék színt kapott. Katona megfogalmazása szerint az engóbos kerámiákat égetés után átlátszatlan mázzal díszítették, majd a felületet átlátszó ólommázzal bevonva a második égetés után érték el a fényes felületet (hasonló technikát tulajdonít a sárga alapszínű edények előállításánál is).⁵²

Igaz, a korabeli habán fazekasságról nem születtek feljegyzések, mivel a mázrecepteket az egyes közösségek szigorúan titokban tartották. Csupán egyetlen forrásunk van az újkeresztény mázakkal kapcsolatban: Szerencsi Mihály sárospataki fazekas 1809-ből ránk maradt naplója, melynek mázrecept-könyvét 1892-ben Wartha Vince közölte.⁵³ Ebben több mázrecept, köztük négy kék színűé szerepel „újkeresztény” jelzővel. Utóbbi négy receptből csupán egy nem tartalmaz ónt, az egyik pedig kifejezetten a különböző árnyalatok elérését írja le az óntartalmú mázak esetében.⁵⁴ Ennek ellenére Katona szerint már csak az időbeli eltérés miatt sem lehet közvetlenül a habán fazekasokhoz kötni. Szerinte a receptkönyv leírásaiban már a népi fazekassággal keveredett habán technika mutatkozik meg, így a kék fedőmázat csupán a 18. századi népi fazekasság vívmányaként tartja számon.⁵⁵

A kékedényeket Katona fenti érvelése csupán egyszerű és olcsóbb fazekasáruként tartja számon, amit a fazekasok nem rendelésre, hanem vásárookra, a polgárságnak, valamint a kereskedők számára állítanak elő.⁵⁶ (Ezzel amúgy a kötetben belül önmagával kerül ellentmondásba, hiszen egy pár oldallal előrébb ismertetett 1612-es hutterita rendtartás szerint a kékedények egyenértékűek a fehéredényekkel.)⁵⁷ A tömegáruként elterjedő kékedényekkel hozza kapcsolatba az újkori erdélyi kék sgrafittós kerámia keletkezését is.⁵⁸ A szász fazekasokhoz kötött 18. századi kerámatípust talán a habánok miatt kialakult versenyhelyzet hívta életre: a fehér engóbos, kék átlátszó mázzal bevont darabokon a mázba visszakarcolt minta adja a díszítmény fehér színét. A technika maga nem, de a tárgyakon felbukkanó motívum már habán hatást tükröznek.⁵⁹

⁵² KATONA 1976, 24.

⁵³ WARTHA 1892, 214-219.

⁵⁴ WARTHA 1892, 217.

⁵⁵ KATONA 1993, 187.

⁵⁶ KATONA 1976, 60.

⁵⁷ KATONA 1976, 22.

⁵⁸ KATONA 1976, 62.

⁵⁹ RIDOVICS 2002, 70-71.

Katona elméletét később a habán kerámiaművészet több kutatója is átvette: Bunta Magdolna, Krisztinkovich Mária és Ridovich Anna szintén ezt a készítésestechnikai eljárást írja le a kékedények ismertetésekor.⁶⁰

Ezzel ellentétben áll Balla Gabriella és Radványi Diána véleménye a kék habán edényekről: szerintük semmilyen különbség nincs a kék vagy a fehér ónmázazás kerámiák előállításában. Szerintük az agyag formázását közvetlenül az égetés követi, ezután a kiégett felület mázazása következik, a kékedények esetében kobalttal színezve. A porózusra kiégett felület felszívja a máz nedvességtartalmát, így az egybefüggő, teljesen fedő réteget alkot a felületen. A díszítmények szintén még a nedves alapmázra kerülnek, ezt követi az edény második kiégetése.⁶¹

A fent tárgyalt problémák mindegyikére természetesen egy ehhez hasonló tanulmány nem tud konkrét megoldásokat adni. A készítésestechnikával kapcsolatos állásfoglalásra viszont egy későbbi fejezetben térünk ki.

⁶⁰ BUNTA 1973, HORVÁTH- H.KRISZTINKOVICH 2005, RIDOVICH 2002.

⁶¹ BALLA-RADVÁNYI 2007, 24.

A lelőhelyekről és a leletanyagról általában

Mint ahogy a bevezetőben szóba került, a dolgozat 71 kék alapszínű habán jellegű fajanszedény töredékeit dolgozza fel. A leletek négy budai ásatás anyagából kerültek kiválogatásra. Az anyag nagy része leltározatlan, de több mint a felének lelőhelye visszakereshető az azt őrző papírzacskókon szereplő adatok alapján.

A katalógus 1-25. és 67-70. számú tétele, azaz 30 tárgy töredéke az 1940-es évektől 1962-ig folytatott, Gerevich László nevével fémjelzett, a vár déli részén végzett nagy felületű feltárás leleteiből került kiválogatásra.⁶² Habár a leletek jó része leltározott, a múzeum katalógusának céduláin soknál csak ezt olvashatjuk a lelőhely- rubrika alatt: „budai palotaásatás”. Ismerve az ebben az időszakban végzett feltárás kiterjedését, ez igencsak tág fogalom (II.t). A tárgyakat vegyesen a 17. és 18. századra keltezték, a semmilyen jelzéssel ellátott darabok keltezését azonban homály fedi. A cédulákon szereplő kései keltezés sem kell viszont biztosnak tekintenünk Példa erre a tárgyak jegyzékében hatodikként szereplő, 18. századnak titulált táltöredék (III.t/3), ami a déli rondella egy olyan szemetes, törmelékes feltöltési rétegéből származik, amiben Gerevich elmondása szerint vegyesen volt jelen a 16-18. századi leletanyag.⁶³ Mivel a töredéken nincs évszám, elképzelhető, hogy ehhez hasonlóan a többi leletet is csak habán jellege miatt keltezték a hódoltság időszaka utánra, amikor ez a típus már szabadon eljuthatott Budára.

Nagyobb számú, 17. századi töredék származik a Holl Imre által önállóan vezetett, az északi kaputorony környékén végzett ásatásból (Kat. 2,7,10,13,15,19,21), aminek helyét az I. táblán pirossal jelöltük.⁶⁴ Ezek közül sok a leltározatlan tárgy, viszont a töredékeken fekete filccel feltüntetett „Gy. J” rövidítés az északi Cortina gyilokjárójával azonosíthatjuk. Egy másik biztos lelőhely egy ennek a területnek a Cortina előtt, a palotán kívül eső oldalon feltárt török kori szemétgödör, amiből a 17. katalógusszámú, bordázott oldalú, virágdíszes korsó töredékei származnak (IX.t/3a-b).

Habár a következő nagyobb anyag kerámiáinak kis híján mindegyikéről hiányzik a leltári szám, a leletkísérők alapján visszakövethetőek a Zolnay László 1975-1981 között a palota északi részén és annak előterében, a Szent György tér déli végében lebonyolított

⁶² GEREVICH 1966, 9-11.

⁶³ GEREVICH 1966, 148.

⁶⁴ GEREVICH 1966, 10.

ásatásaiból származó, a leletlistában 26-53. és 55-66. számon szereplő leletek (II.t.).⁶⁵ A katalógusban is szereplő lelőhelyszámokat egy külön függelékben oldjuk fel. Ezek a leletek minden esetben a 16-17. századra keltezhetőek, az egykori középkori épületek török feltöltési rétegeiből, hódoltság kori betöltésű szemétdörmökből származnak. Külön érdemes kiemelni a Szent György téren feltárt 75/9, 75/19 és 77/1 (II.t/14, 3, 17), valamint a mai Hunyadi udvar területére eső ún. Konzolos helységet és 80/2 számú objektumot (II.t/101,102). Ezeknek a török korra keltezhető objektumoknak a selejtezés után visszamaradt leletanyagából Gerelyes Ibolya külön tanulmányban közölte a jellegzetes, török kori használati kerámiatípusokat, igaz a válogatás miatt az itt feldolgozott habán tárgyak ebbe a cikkbe nem kerültek bele.⁶⁶

Két további tárgy egy-egy külön ásatásból származik. A XIV. tábla 1a-b jelzésű, másodlagosan megégett korsótöredékei a leletes zacskójuk alapján egy az egykori Fehérvári rondella területén nyitott, 1981-es ásatás kutatóárkából származik, annak 17. századi törmelékes feltöltési rétegéből. A másik az itt feldolgozott edények egyetlen évszamos (1674) darabja - a bevezetőben már említett, jelenleg is készülő szakdolgozat anyagából – az 1988-ban a Szent György tér északi részén Feld István által vezetett feltárásból származik, annak is egy a terület déli részén feltárt, tisztán törökkori betöltésű kútjából.⁶⁷

A feldolgozott leletek, mint azt már korábban is leírtuk, mind a habán díszkerámia kék alapszínű csoportját képviselik. Anyaguk színe a fehér, sárga, vörös vagy világosbarna valamely árnyalata, külső felületük a kék szín számos különböző változatában pompázik, erre a díszítményeket minden esetben átlátszatlan, sárga, fehér vagy zöld fedőmázzal vitték fel. Az amúgy gyűjteményes anyagban jellemző, a díszek mangánbarna mázzal történő keretelése a jelen anyagban ritka.

Ez természetesen nem azt jelenti, hogy az ásatások során csupán ilyen típus került volna elő: a Budapesti Történeti Múzeum kiemelt habán leletei között ugyanúgy megtalálhatóak a fehéredények, előbbieknél sokkal nagyobb számban. Ezek csupán a dolgozat szűk keretei miatt nem kerültek feldolgozásra.

Az anyag nagy részét kisméretű töredékek alkotják, amik díszítményeinek jellegét néha csak sejteni lehet. A leletek egy kis része utólagos égés nyomát mutatja. A főleg szórványként előkerült, másodlagosan égett darabok díszítetlennek tűnnek ugyan

⁶⁵ ZOLNAY 1984, 203.

⁶⁶ GERELYES 1993, 22-23.

⁶⁷ FELD 1991, 69.

(VIII.t/5-7, IX.t/7, X.t/1-2), de közelebbről megnézve felületükön elfeketedett vagy elfolyt minta látható. Így az anyag egészét díszítettnek tekinthetjük, a rajta feltűnő motívumokkal pedig egy későbbi fejezetben foglalkozunk.

A feldolgozott edények típusai

A dolgozat tárgyat képező töredékek között két fedőtöredék található, mindkét tárgy Zolnay László ásatásiból származik. A tárgyak belső oldala mázatlan. A habán fajanszfedők a gyűjteményes anyagban általában hengeres testű sörös kupák vagy a hengeres, széles nyakú, gömbhasú korsók kiegészítőjeként vannak jelen.⁶⁸ Egy az Iparművészeti Múzeumban őrzött kupára ón csuklópánttal rögzítettek egy hasonló darabot,⁶⁹ bár az itt szereplő darabokon ilyen rögzítés nyoma nem állapítható meg töredékes voltuk miatt.

Habár az egyik töredéknek hiányzik a gombrésze (III.t/1), a másik esetben pedig éppen csak ez maradt fenn (III.t/.), nagy valószínűséggel mindkét lelet ugyanazt a formát képviseli: egyenes függőleges talpgyűrűn alacsony csonka kúp alakú fedőtest ül, a tetején orsó alakú fedőgombbal. A morva korszakból származó, hasonló fajanszfedő még nincs közölve, valamint a morvai habán telepek használati kerámiái közt sincs orsó alakú gombbal ellátott típus,⁷⁰ így feltételezhetjük, hogy ez a forma csak a 17. százban jelenik meg. A habán fajanszfedők a gyűjteményes anyagban általában hengeres testű sörös kupák vagy a hengeres, széles nyakú korsók kiegészítőjeként vannak jelen.⁷¹

A töredékek közül csupán kettőt lehetséges tálként meghatározni. Az ismeretlen lelőhelyű, az 1950-es évek feltárásaiból származó, fehér mázzal díszített oldaltöredék (III.t/3) két lehetséges típus töredéke is lehet. Az ívelt, szűk aljrésszel és viszonylag vízszintesen álló, széles peremű, ún. „kardinális kalap” formájú tálak a habán fajanszművesség kezdeteitől jelen vannak az újkeresztény fazekasok termékei között.⁷² Ilyen formát képviselve a tál legjobb párhuzama egy Prágában őrzött 1692-es évszámmal ellátott darab.⁷³ A töredék profiljának íve és a rajta látható sávostó vonalat vizsgálva az sem kizárt, hogy ép állapotában ahhoz a mélyöblű, vízszintes fülekkel ellátott, 1672-es évszámmal ellátott tálkára hasonlított, ami ma az Iparművészeti Múzeum gyűjteményében található.⁷⁴

⁶⁸ RADVÁNYI 2011, 27.

⁶⁹ RADVÁNYI-RÉTI 2011, 106.

⁷⁰ PAJER 1990, 175, PAJER 2006, 205.

⁷¹ RADVÁNYI 2011, 27.

⁷² RADVÁNYI 2011, 28.

⁷³ KYBOLOVÁ- NOVOTNÁ 1981, 89.

⁷⁴ RÉTI-RADVÁNYI 2011, 155.

A második, Zolnay vezette feltárásból származó peremtöredék (III.t/4) formai meghatározása ezzel szemben problémás. Az edény oldala ívelt, pereme keskeny, vízszintes, a perem széle lekerekített. A töredéket fedő sötétkék, átlátszó(!) máz alatt fehér engóbra fehér mázzal vastagon felvitt meghatározhatatlan motívum. Habár a habán fajansztálak számos formája ismert,⁷⁵ a gyűjteményes anyagban ilyen formához hasonló sincs. Amennyiben a tárgy valóban habán készítmény, úgy ez a forma eddig ismeretlen, de a szokatlan mázazás miatt nem kizárt, hogy csupán megtévesztő színe miatt került a kiválogatott anyagba, és valójába egy újkori darabról van szó.

Egy másik szokatlan tárgy a palota északi kapuja előtt, egy 17. századra keltezett rétegből előkerült palack töredéke. (III.t/5). A habán ónmázazás kerámia esetén maga a „palack” fogalma sem tisztázott: általában a szögletes hasáb alakúra alakított testű (esetenként lekerekített sarkú)⁷⁶ és általában csavaros ónkupakkal záródó edényeket nevezi így szakirodalom.⁷⁷ Funkciójuk nem tisztázott, általában párlat vagy bor tartására használták, de felmerült még fűszer vagy gyógyvíztároló funkciójuk (utóbbit a habán fürdőszökkel hozzák kapcsolatba),⁷⁸ a Savaria Múzeum egy hasonló darabját pedig az eredeti tulajdonosa méztartónak használta.⁷⁹

A fent leírt típust általában fehérmázazás edények képviselik, a gyűjteményes anyagban csupán három kék alpmázazás, négyzet alapú hasáb- testű, Erdélyből származtatott darab ismert,⁸⁰ egy ezekből egy mint gyömbértartó vonult be a szakirodalomba.⁸¹ Azonban sem a fehér, sem a kékedények között nem található ehhez a tárgyhoz hasonló típus: a szűk, függőleges nyakú, oldalán virágcsokorral díszített palack testét nem szögletesre alakították ki, hanem korongolás után falát függőlegesen gerezdelték. Ilyen típus nem található az eddig közölt anyagokban.

Kései edényformának tekinti a kutatás az ívelt oldalú, a körte alakú, a bor tárolására és felszolgálására szolgáló ún. bokály edényeket. (Maga a bokály kifejezés a korabeli forrásokban egyéb jelentést is hordozott, így nevezték például a Sárospataki vár egy helységének falát is borító, törökös díszű falicsempéket, valamint a bokályos kályhának nevezték a díszes csempelapokból álló habán kályhákat is)⁸² A forma megjelenését Layer Károly egyenesen Erdélyhez kötötte, amit az ott élő habán mesterek a szász fazekasoktól

⁷⁵ KUDLENKOVÁ- ZIMONOVÁ 1961, 68-69.

⁷⁶ BALLA-RADVÁNYI 2007, 24.

⁷⁷ RADVÁNYI 2011, 27.

⁷⁸ RIDOVICS 2007, 91-92.

⁷⁹ DABÓCZI 2012, 376.

⁸⁰ BUNTA 1971, 242.

⁸¹ BUNTA 1973, 84.

⁸² RADVÁNYI 2011, 27.

vettek át.⁸³ Később kiderült, hogy Layer valójában a klasszikus habán edényeknél jóval későbbi poszthabán kerámiákat vizsgálta. A bokályok karcsúbb változatai valóban erre az 1730 utáni korszakra jellemzőbbek, de a forma a későbbi népi kerámiában is elterjedt.⁸⁴ A 17. századi gömbölyűbb formából csak kevés tárgy ismert (pl. Iparművészeti Múzeum, Osztrák Népművészeti Múzeum, Réti-Kulcsár Gyűjtemény)⁸⁵, ezért is számít ritka leletnek az itt bemutatott korai, írókával díszített, virágcsokor-motívumos darab.(IV.t/1a-c)

A fentebb ismertetett táltöredékhez hasonlóan ugyancsak két típust is képviselhetnek azok a belül mázatlan, kívül indadíszes cserepek, amik a belső oldalon megfigyelt korongolási nyomok alapján valamilyen szűknyakú korsótípus vállának töredékei (V.t/1-2). Az egyik ilyen forma a 17. század végén alakult ki, feltehetően egy török edénytípust utánózva.⁸⁶ Ilyen hosszú, szűk nyakú, becsípott szájú, szűrőbetétes edényt találhat az Iparművészeti Múzeumban, valamint a Réti-Kulcsár magángyűjteményben is.⁸⁷ A forma pontos funkciója ismeretlen, talán a víztárolók közé sorolható. Kizárólag víz tárolására szolgálnak viszont az Iparművészeti Múzeumé 1695-ös évszámmal ellátott orsónyakú korsójához hasonló edények.⁸⁸ Ez a típus is viszonylag ritkának számít, valószínűleg ez is egy későn, a 17. század folyamán kialakult forma.⁸⁹

A fent leírt formák mellett a feldolgozott anyagban a túlnyomó többségét a fedőknél már említett gömbhasú, széles szájú, hosszú függőleges nyakú korsók (másnéven kannák vagy kanták) alkotják (V.t/3-XVI.t). Igaz, ez a forma csak azoknál a töredékeknél biztos, ahol megmaradt az edény pereme is (VI.t, XI.t/2-3, XI.t, XIV.t, XV./1) illetve a már korábban említett 1988-ban feltárt kút teljesen kiegészíthető, évszamos darabjánál. Formai párhuzamukat keresni is felesleges, mivel ez a típus a leggyakoribb a habán fajanszok között.⁹⁰ A dél-német-tiroli eredetű forma már a morva korszakban is megtalálható a habán fajanszművességben, igaz ekkor az edények szája jóval szűkebb.⁹¹ A száj és a nyak idővel szélesedett, ezt az edénytípust már nemcsak a fazekasok, hanem a habán üvegművesek is gyártották.⁹² A gömbtestű edények enyhén csavarodva gerezdelt, más

⁸³ LAYER 1928, 146-147.

⁸⁴ RADVÁNYI 2011, 27.

⁸⁵ RADVÁNYI-RÉTI 2011, 196.

⁸⁶ RADVÁNYI 2011, 27.

⁸⁷ RADVÁNYI-RÉTI 2011, 228, 231.

⁸⁸ RADVÁNYI-RÉTI 2011, 226.

⁸⁹ RADVÁNYI 2011, 27.

⁹⁰ RADVÁNYI 2011, 27.

⁹¹ PAJER 2011, 11-12.

⁹² KATONA 1984, 195.

néven „dinnyetestű” változata (amelynek színes alpmázú változatát Krisztinkovich Mária egyenesen erélyi jellegzetességnek tartotta)⁹³ szintén megtalálható a töredékek között, viszonylag nagy számban (VIII.t/8.-X.t/3). Funkcióját tekintve az ilyen edények a bor tárolására és tálalásra szolgáltak.⁹⁴

⁹³ H. KRISZTINKOVICH 1955, 525.

⁹⁴ RADVÁNYI 2011, 27.

Készítéstechnikai és egyéb megfigyelések a töredékeken

Mint ahogy a kékedények tárgyalásánál is kiderült, a habán kérdéskörön belül külön témát képeznek a habán jellegű ónmázak fajanszokkal kapcsolatos készítéstechnikai problémák. Ezek közül néhány alapos, szabad szemmel történő vizsgálattal is megválaszolható.

A kék habánokkal általánosságban foglalkozó fejezetben már megismertük az alapszín előállításának módjával kapcsolatos vitákat. A kérdést e sorok írója az edények egy bizonyos részének, a talpkarimák vizsgálatával próbálta tisztázni: ez az a része ugyanis az edénynek, ahol (ha csak nem mártják az egész edényt a mázba), megfigyelhető a mázak és engóbok elfolyása egymás alatt. Azaz megfigyelhető lenne, de a talpkarimákon a kék mázfoltok ugyanolyan fényesek, átlátszatlanok és intenzív színűek, mint az edény felmenő részein (pl. V.t/3-6, XV.t/1d, 2a). Két kivételtől eltekintve, (a tálaknál már ismertetett peremtöredéken, III.t/4, és egy gömbtestű korsó oldaltöredékén, VII.t/10), ahol a törésfelületen is jól látszik, hogy valamilyen fehér engób- illetve mázalapot kék áttetsző mázzal vontak be – és amely technika Katonánál és Radványinál még csak fel sem merült – a kék alapszínű fajanszok esetében Balla Gabriella és Radványi Diána álláspontjával kell egyetértенünk. Vagyis az edények alapszínét nem kékre színezett agyagmáz, hanem a fehéredényekhez hasonló összetételű, kobalttal színezett ónmáz adja.⁹⁵

Másik készítéstechnikai vonatkozással bír az a jelenség, amit a dolgozat írója a XVII. táblán emelt ki. Már Gaál Attila is megfigyelte, hogy a szekszárdi Újpalánk anyagában fellelhető habán jellegű kék edények egyes darabjainak belső- és külső felületén a máz színe eltér.⁹⁶ A tárgyleírásokat tartalmazó katalógust, valamint a XVII. táblán kiemelt cserepeket tanulmányozva elmondható, hogy a jelenség a vizsgált anyagban is igen gyakori: a külső díszítményektől függetlenül az edény belseje lehet akár a külső felszínhez képest világosabb vagy sötétebb kék (XVII.t/1,3,8), türkizzöld (XVII.t/2), fehér (XVII.t/4,5,7), egy esetben pedig sárga (XVII.t/6). Ez a jelenség a peremeket szemrevételezve válik csak igazán érdekessé, ugyanis a belső mázszín általában a külső oldalon a peremen is megjelenik. A belül sárga mázas darabon ezen kívül megfigyelhető, hogy a belső oldalon a perem alatt a sárga szín alól átüt a külső kék máz. Ez a jelenség a

⁹⁵ BALLA-RADVÁNYI 2007, 24.

⁹⁶ GAÁL 2010, 450.

készítés menetére utal: a mai fazekas gyakorlattal ellentétben ezeket az edényeket előbb mázazzák kívül, és csak utána töltik ki mázzal a belső felületüket, amit a külső peremen is eldolgoznak. Hogy a folyamatban a díszítőmotívumok felvitele hol helyezkedik el, sajnos nem egyértelmű: a XVII. tábla 7-8. számú csillagdíszes peremtöredékén két külön variáció figyelhető meg: a 8. számú, belül sötétkék mázas darabon a külső oldalon a sárga mázpettyet a peremen eldolgozott sötét mázra vitték fel. Ezzel ellentétben a 7. számú, belül fehér darabon pont az ellenkezője történt, a belső fehér máz kívül ráhúzódik a csillag egyik ágára és a sárga mázpettyre. Ez utóbbi esetében (vagy ha a 8. töredék esetében a mázpetty csak utólagos kiegészítésként került fel, mert a fazekas soknak találta az üres felületet), és a többi, a belső oldalon hasonlóan eltérő színű töredékeknél is eszünkbe juthatnak a habán házszabályok rendelkezései a tökéletes termékre való törekvése.⁹⁷ A belső oldalt talán csak akkor találták érdemesre a bevonásra, ha az edény külső felületén a díszítmény makulátlanul sikerült, hiszen a nedves mázalapon elkenődött díszítés később nem javítható.⁹⁸

Már több tanulmányban is felmerült, hogy a reliefszerűen kidomborodó, plasztikus díszek a kékedényeken írókával készültek.⁹⁹ A vizsgált anyag nagy részén a díszítő motívumokat szintén vastagon vitték fel, átlátszatlan fedőmázzal. Az íróka nyoma a később külön fejezetben részletezett csillagmintás korsókon egyértelműen megfigyelhető: a csillagok ágainak végén egy kerek folt jelzi valamilyen csőszzerű díszítőszerszám elemelését a felülettől. Ecset nyomát csak kevés töredéken lehet valószínűsíteni: a töredékes virágcsokor motívumokon (IX.t/1,3) finom vonalai vékonyabbak, szegélyük elmosódott. Hegyesebb, vékonyabb vonalat húzó szerszám használatára csupán két töredéken van példa: a VII. tábla 4. számú, pávaszemes töredékének zöld mázpettyeit éles, vékony vonal keretezi, a XI. tábla 3. korsóján pedig egy határozott, fehér, vízszintesen húzott vékony mázvonal köti össze az edény testén körbefutó amúgy vastagon felvitt, stilizált indákat.

A fent említett talpkarimákhoz visszatérve, velük kapcsolatban egy másik érdekesség is megfigyelhető: amellet, hogy legtöbbjüket nem fedi összefüggő mázréteg (V.t/3-6, XIV/2f), talpátmérőjük lemérésénél egy furcsaság történt: a mérésre szolgáló céltáblán a darabok nem álltak meg, pedig egyiknél sem látszott olyan csorbulás, ami a stabil helyzetet akadályozná. Egy esetben (V.t/3) pedig a talpkarima külső oldalán olyan sérülés

⁹⁷ RÉTI 2011, 19.

⁹⁸ BALLA-RADVÁNYI 2007, 24.

⁹⁹ BALLA-RADVÁNYI 2007, 24.

mutatkozott, amire a törés után égett kék mázcsepp. Egy másik aljtöredéken pedig olyan sérülés keletkezett, ami utalhat valamilyen vésőszerszám nyomára (V:t/5a). Ezekből a megfigyelésekből levonhatjuk azt a következtetést, hogy a budai régészeti anyagba bekerült edények egy része egykor a gyűjteményekben őrzött darabokhoz hasonlóan szintén rendelkezhetett a sérülékeny területeket védő, esetleg a hibákat elfedő ónszerelékekkel,¹⁰⁰ amit az edény szemétre kerülése előtt másodlagos felhasználás céljából lepattinthatnak róluk.

¹⁰⁰ RADVÁNYI 2011, 32.

A leletanyag díszítőmotívumairól

Az anabaptista kézművesség kezdeteire a források alapján szigorú képtilalom volt jellemző. A fajanszművesség 16. század végi elsajátítása után, valamint a főúri megrendelők és a helyi ízlésének megfelelően az eladásra szánt ónmázás munkákon azonban a 17. századra változatos díszítmények jelennek meg.¹⁰¹

A kutatás kezdetben a habán fajanszok készítési helyének és korának meghatározásához megpróbálta felhasználni az edényeken felbukkanó motívumokat. Mára azonban valószínűbbnek tűnik, hogy a magyarországi újkeresztény fazekasok mindkét országrészen ugyanolyan mintakincset használtak- közös származásuk miatt is-, egy-egy motívum pedig akár évszázadokon keresztül is változatlan formában marad fenn az edényművességükben.¹⁰²

A fentiekből következik, hogy csupán az egyes díszítőelemek eredetéről alkothatunk némi fogalmat. Az alábbiakban csupán a jelen töredékeken is megjelenő motívumokat soroljuk fel.

Reneszánsz és török díszítmények, növényi ornamentika

A fajansztechnikát feltehetően az Itáliai Faenzából a morvaországi hittestvéreik menekülő anabaptisták hozták magukkal.¹⁰³ A reneszánsz edényművesség hagyományaiból erednek az edényt sávokra osztó, a gazdagabb dekorációnak keretet adó vízszintes mázvonalak (V.t/1; VII.t/1,12). Ugyancsak innen erednek az edényeken megjelenő pikkely- illetve pávaszemes motívumok. Ezek lehetnek csupán az edények oldalán vagy nyakán fellelhető, a sávostós kompozíciót kiegészítő díszek (VI.t/1, VII.t/2), vagy akár csipkeszerűen behálózhatják az edény egész falát is (V.t/6, VI.t/7, VII.t/4). (egyes esetekben ismert a fülekre is felfutó pikkelyminta, ám ezekre a leletekre ilyesmi nem jellemző, lásd X.t/4-6, XI.t/1.) Szintén a reneszánszból erednek az edényeken szimmetrikusan elterülő, 3-5-7 virágból összeálló virágcsokrok, (III.t/5, IV.t, XVI.t) vagy az edényen folyamatosan körbe futó indadíszek (V.t/1).¹⁰⁴

¹⁰¹ RÉTI 2011, 18.

¹⁰² RADVÁNYI 2011, 29.

¹⁰³ RIDOVICS 2007, 89.

¹⁰⁴ RADVÁNYI 2011, 29.

Habár a színes mázzal felvitt csokrok még az itáliai művészet emlékét hordozzák, a bennük feltűnő egyes virágábrázolásokat a kutatás egyenesen a török díszítőmotívumok hatásaként tart számon: ilyenek például az anyag egyetlen bokályának (IV.t) és évszámos korsójának (XVI.t) szegfű- és tulipánmotívumai, valamint az egyik feltehetően gömbtestű korsócska oldalán felbukkanó kis sárga gránátalma-minta (V.t/5b).¹⁰⁵ Ezeknél a díszítményeknél gyakran hallani a török- és habán kézművesek közvetlen kapcsolatának elméletéről, azonban itáliai közvetítéssel ugyanúgy eljuthattak a protestáns fazekasokhoz, révén maga a majolika is a keleti díszkerámiára reflektálva jött létre.¹⁰⁶

Érdemes kiemelni a tárgyak közül az egyik Szent György téri szemétgödör gerezdelt oldalú korsótöredékének gyöngyvirág- ábrázolását (IX.t/3a). Hasonló növények előfordulnak ugyan izniki fajanszedényeken is, Gy. Krsztinkovich Mária a motívumot mégis erdélyi habán jellegzetességként értelmezte.¹⁰⁷

¹⁰⁵ RADVÁNYI 2011, 29.

¹⁰⁶ RIDOVICS 2007, 95.

¹⁰⁷ GY. KRISZTINKOVICH 1955, 525.

Redukált díszítmények

Az egész feldogozott anyagra érvényes, hogy pontos díszítésmódjukat nehéz megállapítani, révén az edényeknek egészen kis töredékei maradtak fenn. A többségen mégis sejthető a törökös-reneszánszos növényi ornamentika (V.t/2, VII.t/6).

Találhatóak azonban ezek mellett viszonylag nagy töredékükben fennmaradt, ámde díszítményeikkel igen csak zavarba ejtő darabok: a VII. tábla 1. fényképén szereplő tárgyon megvan ugyan a klasszikus fehér sávosttó vonal, viszont az alatta szereplő girland szerű dísz elnagyolt, már-már absztraktnak tekinthető. Ugyanez vonatkozik a XI. táblán szereplő korsókra: a 2. számú edénytöredékek alapján a sávosttás és a pikkelyminta ugyan megvan az edény nyakán, de alatta pontsor és szintén kusza, elnagyolt mázvonalak figyelhetők meg a remélt ornamentális, aprólékosan kidolgozott dísz helyett. A tábla másik korsója díszítményeiben ennél ugyan kidolgozottabb, a vállán- és hasán körbefutó, egymást fehér-sárga színben váltó indamotívumai igencsak nonfiguratívak.

A három tárgy mind az 1950-es évek ásatásaiból származik. A legelső lelőhelye ugyan ismeretlen, de az utóbbi két korsót a leletkatalógusban leírtak alapján az ásató a 18. századra keltezte. Amennyiben a keltezés helyes, úgy tekinthetünk ezekre a tárgyakra úgy, mint az Iparművészeti Múzeum egyik 1689-es évszámmal ellátott kancsójára:¹⁰⁸ ezeken a tárgyakon figyelhető meg a habán kerámia díszének degradálódása, elnépiesedése és lassú beolvadása a helyi népi kerámiaművességbe.

Ezeknél a daraboknál viszont jóval korábbi darabok is mutatnak hasonló jelenségeket: a Zolnay-féle feltárás törökkori szemétgödreiből és feltöltési rétegeiből kerültek elő azok a bordás testű korsók (IX.t/4-6), amiknél a gerezdek mentén függőleges irányban elnagyolt tulipánminta, vízszintes vonalkázás, az edény egész hosszán végigérő hullámvonal vagy foltszerűen felvitt rozettamotívum fut végig. Ezeknek a mintáknak a felviteléhez jobban megnézve nem volt szükség komolyabb kézügyességre. Ugyanez elmondható arról a két apró kis töredékről (VII.t/5,8), ahol már ilyen kidolgozottság sem figyelhető meg, hiszen az edény külső oldalát a kék alap felett csupán színes vagy fehér mázpettyek borítják.

Külön kiemelendő a katalógusban a 66. számon szereplő, teljes egészében kiegészíthető gömbtestű korsó, ami a palota előterének egy török kori (16-17. századi)

¹⁰⁸ KRISZTINKOVICH 1959, 154.

beásásából került elő (77/1 lelőhely)¹⁰⁹, és amelynek a töredékei a XII. táblán kerültek bemutatásra. A dolgozat írója szerencsésnek tartotta azt a körülményt, hogy a tárgynak a bemutatott fotókon kívül még rengeteg töredéke fennmaradt, így megcsillant a remény egy teljesen hiteles rajzi rekonstrukció összeállítására. A darabokon feltűnő fehér sávostók és az abból kiinduló pikkelyvonalak valamilyen klasszikus szalagszerűen elhelyezett, törökös-reneszánszos ornamentikát sejtetett az edényt szalagszerűen körbefutó keretben. Ehhez képest e sorok szerzője nem kis meglepetésére fél óra kirakós játék után a XVIII. táblán látható rekonstrukciós rajz született: a várt virágcsokor elmaradt, helyette céltábla szerű, koncentrikus körökből álló motívumok töltik ki a képsávot, amiket a sávostókkal sugárirányú mázvonalak kötnek össze. A habán ornamentika bonyolultságához képest ez egy egyszerű díszítmény, mégis ez teszi egyedivé az amúgy gyakori formát képviselő darabot. A szokatlan leletet az ásató kifejezetten 16. századnak értékelte.¹¹⁰

Ezek a leegyszerűsített díszekkel ellátott tárgyak izgalmas kérdéseket vetnek fel: az elnagyolt virágmotívumok, vonalkázott díszek akár egy ügyetlenebb mester munkáinak is értékelhetőek. Maga Radványi Diána is megfogalmazta, hogy az egyes darabokon meg lehet figyelni a műhelybeli munkamegosztást: a nehezebben elrontható vízszintes sávostó vonalakat, a kontúrok kitöltését végezhetette a még nem biztos kezű fazekas tanonc is.¹¹¹ A még csak stilizált növényeket sem hordozó töredékek azonban kapcsolatban lehetnek a habán képtilalommal: elképzelhető, hogy a mesterek kísérleteztek kézművességük legkorábbi szakaszainak felélénkítésével kerámiáikon, és így ezek a pettyes-geometrikus díszű darabok archaizáló stílusúnak tekinthetőek.

Ebben a fejezetben szót ejtettünk a habán kerámiaművészet klasszikus irányzatáról, és kitértünk az eltérő furcsaságokra is. Van azonban egy harmadik, erősen egységes csoportja az anyagnak, ami külön fejezetet érdemel.

¹⁰⁹ GERELYES 1991, 22.

¹¹⁰ BTM Leltár

¹¹¹ RADVÁNYI 2011, 26.

Csillagmintás kannák és a piacra történő termelés kérdései

A bevezetőben már említettük, hogy a gyűjteményes anyagban fellelhető habán fajanszedények minden egyes darabja egyedi darab. Az itt szereplő tárgyak többségénél ugyanez elmondható: a töredékek díszítőmotívumai csak kevésben hasonlítanak, készítőik nyilván ezeknél a termékeknél is törekedtek az egyediségre. Van azonban a bemutatott leletek között egy, az anyag nagyságához mérten kisebb számú, ám mégis határozottan egységes díszítményű csoport.

Ridovics Anna még egyedi, különleges leletként közölte a Nemzeti Múzeum anyagában őrzött csillagmustrás, a fülén 1667-es évszámmal ellátott, ónfedeles gömbhasú korsót.¹¹² Később azonban szekszárdi Újpalánk leleteinek feldolgozása során Gaál Attila újabb csillagmintával borított edények töredékeit közölte.¹¹³ Ezek a darabok, valamint a jelen dolgozatban bemutatott, 13 különböző (XIII-XV.t) edényhez tartozó töredék felvetik annak a lehetőségét, hogy ez a típus nem is olyan ritka, egységességük pedig már külön csoportra enged következtetni a habán anyagon belül.

A csillagmotívum az anyag egy másik darabján is megjelenik, itt viszont csak, hat ága van, és valamilyen egyéb díszítmény kiegészítőjeként szerepel (VI.t/2). A többi 13 edényen azonban az egész edény felületét beborítják a fehér vagy sárga, egy esetben zöld színű, nyolcágú csillagocskák, három kivételével (XIII.t/2,4,5) a fazekas ezek közé vastag, eltérő színű mázpettyekkel: a csak fehér csillagokkal ellátott töredékeken a pettyek minden esetben sárgák, a kizárólag sárga csillagos darabokon egy esetben fehér, a többiben zöld mázpettyek szerepelnek. (Kivételek az ez alól a Fehérvári rondellából származó korsó töredékei - XIV.t/1a-c-, ahol a másodlagos égés színezte a pettyeket vörösré. Eredetileg ezek is zöld színűek lehettek.) Egy esetben mindhárom színű csillag és petty megfigyelhető, színek szerint szabályos sorokba rendezve (XIII.t/6). Az edények formája minden esetben gömbhasú kanna. A Nemzeti Múzeum gyűjteményében szereplő korsóval ellentétben a töredékek egyikén sem található évszám (igaz, ez le is törhetett róluk). Lelőkörülményeiket tekintve egyaránt akadnak köztük a 17. (XV.t/2) és a 18. századra (XIV.t/2) keltezhető darabok, így egy viszonylag hosszú időn át meglévő típusról beszélhetünk.

¹¹² RIDOVICS 2002, 69.

¹¹³ GAÁL 2010, 450.

Csillagmintás habán a morva korszak kerámiái között- az eddig közölt darabok és leletek alapján- nem szerepel. A Szlovákiában található, Herman Landsfeld által feltárt chtelnicai és košolnáai habán telepek anyagában azonban már megjelenik az edény egész felületét borító csillagmustra (Košolnáról ilyen díszű fedő is került elő).¹¹⁴ A budai és a szekszárdi anyagban való megjelenése arra enged következtetni, hogy ez a csoport egy nagy területen elterjedt, a nagyfokú hasonlóság alapján már-már sztenderdnek tekinthető áru a 17. század folyamán.

Számos írott forrás kitér arra, hogy az anabaptista kézművesek nemcsak a módosabb rétegeknek termeltek, hanem a nagyobb piacokra is eljutottak áruikkal, és hogy azok igen nagy népszerűségnek örvendtek. Ehhez kapcsolódott többek között, hogy Erdélyben az 1622-es kolozsvári országgyűlésükön szerzett jogukat, miszerint az országos vásárokon szabadon kereskedhettek portékáikkal, a szász fazekasok tiltakozására 1631-ben meg is vonták tőlük.¹¹⁵ Egyik házszabályuk azt is kiköti, hogy ne fessenek edényeikre évszámot, mert emiatt az edények eladhatóságát veszélyezteti.¹¹⁶ Ezen kívül a habán rendtartások intézkedéseiből az is kitűnik, hogy a közösség egyes tagjai „maszekoltak”, azaz áruikat a közösség elveinek ellenére saját maguk is árusították, a közösség szokásos kereskedelmi útvonalait megkerülve. Az sem tartható kizártnak, hogy egyes közösségekből a kézművesek kiváltak, és ezek a személyek magukkal vihették az ónmázás fajansz készítésének technikáját.¹¹⁷

A magyarországi habánok egyszerű, minden társadalmi csoportot kielégítő használati kerámiája ugyan még nem ismert, de ostobaság lett volna részükről, hogy ha a nagyobb bevételt hozó fajanszáruikat nem vitték volna el a vásárokra. Az itt feldolgozott tárgyak is bizonyítják, hogy a habán közösségektől a habán fajanszedény igencsak messze elkerül. A távolsági, és amúgy a piacra történő gyártás magában foglalja a kérdést: nem lehetséges-e, hogy a hódoltság területének keleti díszkerámiáihoz hasonlóan a habánok is készítettek valamilyen tömegáru jellegű fajanszot mives munkáik mellett? Mivel az itt is bemutatott csillagmustrás darabok látványosan elkülönülnek a gyűjteményes anyagok évszázadokig féltve őrzött egyedi motívumokkal ellátott darabjaitól, és ez a dekoráció elég egyszerűnek tűnik ahhoz, hogy gyorsan nagyobb mennyiségben tudják előállítani, a hangsúlyosan külön típust képviselő darabokat értelmezhetjük ekként a tömegáruként is.

¹¹⁴ HORVÁTH-H. KRISZTINKOVICH 2005, 301.

¹¹⁵ LAYER 1928, 147.

¹¹⁶ RADVÁNYI 2011, 31.

¹¹⁷ RÉTI 2011, 20.

Habán-török kapcsolatok a 17. században és a budai anyag társadalmi vonatkozásai

Egy az egész három részre szakadt országot bejáró török utazó, Evlia Cselebi erdélyi útja során egy Váradhoz közeli településről a következőt meséli el: „Nevezetessége még az is, hogy ámbra tisztaságú földjéből a sinai fágfurhoz hasonló csészék és tálak készülnek, a mi más országban nem található. Én szegény a lovak nyeregszíjára néhány csészét és poharat akasztottam és elvittem velem. Olyan színük volt, hogy kik látták, narancsnak gondolták...”¹¹⁸ Ezekben a sorokban a habán kerámia több kutatója is az erdélyi habán fajanszokat véli felismerni, igaz, azok sárga alpmázás változatát. Cselebi leírásából kitűnik, hogy az egyenesen kínai porcelánhoz hasonlított edények nagyon is megfelelhetek a mohamedánok ízlésvilágának. A fejezetcím első része azonban nem a számos tanulmányban tárgyalt török-habán motívumkincsbeli hasonlóságokat takarja. Ennél egy sokkal gyakorlatiasabb szempontból kívánjuk ezt a kapcsolatot vizsgálni: a hódoltság területének kereskedelméből.

A habánok magyar régészeti kutatásának vonatkozásai tárgyaló fejezetben, valamint a csillagmustrás habán edények esetében is kitértünk a kanizsai vár és a szekszárdi Újpalánk feltárásaiból származó habán jellegű fajansztöredékekre. Ezek nemcsak az az érdekessége, hogy régészeti kontextusban kerültek elő, hanem az is, hogy Budához hasonlóan a hódoltság idején ez a két lelőhely is a török szállásterületre esett, ismertetett leletanyaguk pedig- mint a jelen dolgozat anyagának többsége- török kori. Kanizsáról Kovács Gyöngyi csak kevés habán cserepet ismertet,¹¹⁹ Újpalánk esetében azonban az ónmázás fajanszanyag jóval gazdagabb.¹²⁰

A török szállásterületén megjelenő habán fajanszok felvetik a kérdést: hogy kerülnek egyáltalán ide, és melyik habán telepről származhatnak? Mindkét kérdésre több lehetséges válasz is adható.

A hogyanra tulajdonképpen a legegyszerűbb válasznak ez tűnik: kereskedelemmel. Az már nehezebben meghatározó, pontosan kik révén is jut el a török lelőhelyekre a habán anyag. Vegyük csak Bethlen Gábor azon rendelkezését, miszerint megtiltotta az alvinci telep lakóinak, hogy termékeiket a török kereskedőknek eladják. Ez a parancs magában

¹¹⁸ KARÁCSON 1908, 245.

¹¹⁹ KOVÁCS 2003, 146.

¹²⁰ GAÁL 2010. 449-451.

hordoz egy praktikus okot: mivel Bethlen fél áron jutott hozzá a vinci újkeresztények minden termékéhez, nyilván azokat ő maga akarta haszon reményében továbbadni a töröknek. De mivel a keleti országrész habán mesterei szabadon is kereskedhettek áruikkal, nem kizárt, hogy a habánok maguk hozták áruikat a Budán a török korban is folyamatosan megtartott országos vásárokra.¹²¹ Ez logikusnak tűnhet egy az Iparművészeti Múzeum anyagában található 1686-os évszámú palackot figyelembe véve: az edény különlegessége ugyanis, hogy egyik oldalán török mecsetábrázolás szerepel.¹²² Tehát arról a telepről, ahol a tárgy készült, egy újkereszténynek mindenképpen meg kellett fordulnia olyan területen 1689 körül, ahol ilyen épülettel egyáltalán találkozhatott.

Buda törökkori lakosságáról ismert továbbá, hogy mind a helyben maradt magyar (igaz csak a 16. században), mind az újonnan megjelenő balkáni és török kereskedők az országon kívül és belül is számos területen megfordultak áruért. Utóbbi kettő leggyakrabban igénybevett útvonala maga a Duna volt. (Ez is magyarázhatja, hogy a folyóhoz közelebb eső Újpalánkon több habán edénytöredék került elő.)¹²³ A habánokkal való összekötő kapocsként felmerültek a zsidó kereskedők is, akik főleg a közép-európai országokkal ápoltak kapcsolatokat.¹²⁴

A budai edények felvidéki vagy erdélyi eredete a fentiek alapján egyértelműnek tűnik. Az anyag származási helyét tekintve azonban nem lehet kizárni a Nyugat-Magyarországról való érkezést sem: írott források ugyan nem említenek kereskedelmi kapcsolatokat a területtel, viszont a korszakban megjelenő, a dél-német és ausztriai területekről származó díszkerámia-típus, az ún. homokrászórásos edények nagybani előfordulása a budai leletanyagban bizonyítja az áruforgalmat erről az országrészről is.¹²⁵ A tárgyalt leletek eredetének kérdését éppen ezért csupán a természettudományos vizsgálatok tudnák egyértelműen tisztázni.

A habán kerámiakutatásban többször is előfordult már a társadalomtörténeti vonatkozás.¹²⁶ A habán kézművesek a Kárpát-medencébe érve már nemcsak a főurakat szolgálták ki, mint ahogy az a morva területekre jellemző volt: termékeiket ugyanúgy megvették az egyházközösségek, a városi polgárság, de még a módosabb gazdálkodó is hozzájuthatott.¹²⁷

¹²¹ FEKETE 1986, 53.

¹²² WARTHA 1892, 117.

¹²³ FEKETE 1986, 54-55.

¹²⁴ HORVÁTH- H. KRISZTINKOVICH 2005, 302.

¹²⁵ HOLL 2005, 97.

¹²⁶ KATONA 1976, KOZÁK, 1964.

¹²⁷ RÉTI 2011, 20.

A török kori Buda ekkoriban mind társadalmilag, mid etnikailag, mind pedig felekezetiileg is színes képet mutatott.¹²⁸ Hogy ezen a településen pontosan mely csoport tartott igényt a habán kerámiára, nyilván nehéz lenne megállapítani, bár Buda vilajetközpontként nyilván még ekkor is vagyonosabb polgároknak adhatott otthont. (Ellentétben Újpalánkkal, ahol a háborús időszakok kivételével csupán a balkáni szláv katonaság tartózkodott.¹²⁹) Egy apró támpontot ad az itt tárgyalt leletek előkerülési helye is, hiszen a vár déli részén már a foglalástól számítva az újonnan betelepülő törökség lakott, a palota északi részéről pedig biztosan tudjuk, hogy az a korszakban a balkáni származású helyőrség állandó szállása volt.¹³⁰

Mindezen kereskedelemmel és társadalmi vonatkozásokkal kapcsolatos kérdéseket egybevetve, érdemes lenne egy komolyabb vizsgálat alá venni a habán fajanszok kutatásán belül a hódoltság területén előkerült darabokat, azok jellegzetességeit, és lelőhelyük korabeli társadalmi összetételét. Ily módon képet alkothatnánk arról, hogy milyen távolságba, mikor, meddig és kihez juthatnak el az amúgy általánosan a hódoltságon kívüli területekre jellemző habán edényanyagok.

¹²⁸ FEKETE 1939, 116.

¹²⁹ GAÁL 2010, 401.

¹³⁰ FEKETE 1986, 24, 63.

Összefoglalás, avagy miért foglalkozzon régész a habán kerámiákkal?

A fenti dolgozatban számos, a habán kerámiával kapcsolatos kérdésre kitértünk. Ebben a rövid befejező részben tulajdonképpen ezekkel kapcsolatban foglalmazzuk meg, miért érdemes, sőt szükséges az időben amúgy a magyar régészet legfiatalabb korszakán is túlmutató, a régészeti kontextusban előkerült habán jellegű edénytöredékek feldolgozása:

1. Az újkeresztény fajanszokat feldolgozó munkák során még a legújabb monográfiák esetében is a már esetenként egy évszázada is ismert darabokat dolgozzák fel újra és újra. A régészeti anyagokban kutakodva azonban újabb reprezentatív –igaz töredékes – tárgyakat vonhatunk be vizsgálatba.

2. A habán kerámiaművészet kutatói sokszoros nekifutásra is csak feltevéseket foglalmaznak meg az egyes ónmázás edényformáknak és azok díszítményeinek keletkezésére. A Zolnay László-féle budai palotaásatásokból származó, zárt leletegyüttesekhez hasonló anyagok vizsgálata, a töredékek lelőköri körülményei kicsivel közelebb vihetnek ezen problémák megoldásához.

3. A régészeti anyag „új” tárgyai között felbukkanhatnak új, a gyűjteményes anyagban eddig ismeretlen edénytípusok. Erre példa az itt feldolgozott ásatási anyag kék alapmázú, gerezdelt testű palackja (III.t/5).

4. Az újkeresztény mesterek kerámiatermékeinek készítését máig számos titok övezi. A régészeti leletek tanulmányozásával újabb következtetéseket vonhatunk le a habán edények készítése technikájával kapcsolatban.

5. Az évszázadokig őrzött gyűjteményi darabok szerencsésen túléltek az idő viszontagságait, mivel tulajdonosaik nagy becsben tartották azokat. A valószínűleg már akkor megrendelésre készült darabokkal szemben azonban az itt bemutatott 71 edény is mutatja, hogy az ónmázás habán edények nem mindegyik darabja volt ilyen szerencsés. Érdemes azonban megvizsgálni, „mi is kerül a szemétkbe?” Azaz vannak-e a színes fajanszok között olyan jellegzetes csoportok, ami akár tömegáruként is értelmezhetőek, és amik a társadalom alsóbb rétegei számára is elérhetőek voltak? A dolgozatban szereplő csillagmustrás edények köre egy ilyen árucikk képviselőiként is értelmezhetőek.

6. A köz- és magángyűjtemények többnyire évszázamos kerámiatárgyai nyilván nem jártak be nagy utat, míg eljutottak készítőiktől a megrendelőig. Ezzel szemben a

régészeti leletek vizsgálatával rekonstruálni lehetne a 17. század kereskedelmi útvonalait, valamint a habán kerámia időbeli és földrajzi elterjedését.

Minden, a habán díszedény-művességgel kapcsolatos kérdést természetesen önmagában egy tudományág sem tudna tisztázni. Az itt felsorakoztatott hat érv mégis egyértelműen mutatja, hogy a régészet számos új adalékot nyújthat a magyarországi habánok történetével, kereskedelmével és iparával foglalkozó kutatásnak.

Felhasznált Irodalom

BAJNÓCZI 2011

BAJNÓCZI Bernadett- **NAGY**

Géza- **TÓTH** Mária- **RINGER** István- **RIDOVICH** Anna. A sárospataki ágyúöntő műhelyben feltárt 17. századi habán kerámialletek mázának mikroszerkezete és összetétele. *Archeometriai Műhely* 8 (2011) 1-16.

BALLA- RADVÁNYI 2007

BALLA Gabriella- **RADVÁNYI**

Diána. Néhány sor a habán kerámiatárgyak készítés-technikájáról. In: **RÉTI** László szerk. A habán mítosz. 1593-1738. Magyar magángyűjtemények kincsei. Budapest, 2007. 24.

BUNTA 1971

BUNTA Magda. Faianta habana

din Transilvania. *Acta Musei Napocensis* 8 (1971) 219-248.

BUNTA 1973

BUNTA Magda. Az erdélyi habán

kerámia. Budapest, 1973.

DABÓCZI 2012

DABÓCZI Dénes. Habán

kerámiák a Savaria Múzeum Gyűjteményeiben. *Savaria* 35 (2012) 371-389.

FEKETE 1939

FEKETE Lajos. Buda, Pest és

Óbuda nem- mohamedán polgári lakossága 1547-ben és 1580-ban. *TBM* 6 (1939) 116-136.

FEKETE- NAGY 1986

FEKETE Lajos- **NAGY** Lajos.

Budapest története a török korban. Budapest, 1986.

FELD 1991

FELD István- **GYURICZA** Anna-

HANNY Erzsébet- PÖLÖS Andrea- **VÉGH** András. 142/3. Budapest I. Szt. György tér É-i része. *RégFüz* 42 (1991) 68-69.

GAÁL 2010

GAÁL Attila. Kerámia leletek a

Szekszárd-palánki török palánkvár (Jeni Palanka) területéről és feltárásából. *WMMÉ* 32 (2010) 401-452.

GARÁDY 1944

GARÁDY Sándor.

Agyagművesség. In: **FEKETE** Lajos. Budapest története III. Budapest a török korban. Budapest, 1944. 382-403.

GERELYES 1991

GERELYES Ibolya. Török

leletegyüttesek a budavári palotából (1972-1981) *TBM* 23 (1991) 21-75.

- GEREVICH 1966** **GEREVICH** László. A budai vár feltárása. Budapest, 1966.
- GY. KRISZTINKOVICH 1955** **GY. KRISZTINKOVICH** Mária. A habánok és a habán edények. *Szabad Művészet* 9/11 (1955) 523-530.
- GY. KRISZTINKOVICH 1960** **GY. KRISZTINKOVICH** Mária. Az újkeresztény keramika kezdetei és európai párhuzamai. *Művészettörténeti Tanulmányok* 1960 (1960) 51-71.
- HOLL 2005** **HOLL** Imre. Fubdkomplexe des 15.-17. Jahrhunderts aus dem Burgpalast von Buda. Budapest, 2005.
- HORVATH- H. KRISZTINKOVICH 2005** **HORVATH,** J. Eugene-**H. KRISZTINKOVICH,** Maria. A History of Haban Ceramics. A Private View. Vancouver, 2005.
- KARÁCSON 1908** **KARÁCSON** Imre. Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai. 1664-1666. Budapest, 1908.
- KATONA 1962** **KATONA** Imre. A habán kerámiáról. *Művészet* 3/7. (1962) 24-26.
- KATONA 1964** **KATONA** Imre. A habán kerámia néhány kérdése. Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei 7 (1964) 73-90.
- KATONA 1965** **KATONA** Imre. A kék habán kerámiáról. *Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei* 8 (1965) 35- 47.
- KATONA 1975** **KATONA** Imre. A habánok Egerben. *EMÉ* 13 (1975) 125-136.
- KATONA 1976** **KATONA** Imre. A habán kerámia Magyarországon. Budapest, 1976.
- KATONA 1984** **KATONA** Imre. Habán művészeti emlékek Magyarországon. Budapest, 1984.
- KATONA 1993** **KATONA** Imre. A habán mázokról. Szerencsi Mihály mázrecept-könyve. *Műtárgyvédelem* 22 (1993) 181-188.
- KATONA 2001** **KATONA** Imre. A habánok Magyarországon. Budapest, 2001.

- KOVÁCS 2003** **KOVÁCS** Gyöngyi. Jegyzetek a kanizsai vár 16-17. századi kerámialeleteihez. *Zalai Múzeum* 12 (2003) 155-176.
- KOZÁK 1964** **KOZÁK** Károly. Évszámos habán kancsók és kétfajú sasos kályhacsempék a sümegi várból. *VMMK* 2 (1964) 231-245.
- KRISZTINKOVICH 1959** **KRISZTINKOVICH** Béla. Az Iparművészeti Múzeum újkeresztény fajanszai. *Az Iparművészeti Múzeum Évkönyvei* 3-4. (1959) 137-156.
- KUDLENKOVÁ- ZEMINOVÁ 1961** **KUDLENKOVÁ,** Alena-
ZEMONOVÁ, Milena. Habánská fajans. Prága, 1961.
- KYBOLOVÁ- NOVOTNÁ 1981** **KYBOLOVÁ,** Jana- **NOVOTNÁ,**
Jarmela. Habánská fajáns. Prága- Brno 1981.
- LANDSFELD 1964** **LANDSFELD,** Herman. Thirty Years of Excavation. *Mennonite Life* 19 (1964) 167-173.
- LAYER 1927** **LAYER** Károly. Habán fajanszok. *Műgyűjtő* 1 (1927) 4-5.
- LAYER 1928** **LAYER** Károly. Az erdélyi habánok története. *Műgyűjtő* 2 (1928) 146-148.
- MAJLÁTH 1879** **MAJLÁTH** Béla. Agyagiparunk történetéből. *ArchKözl* 13 (1879) 40-56.
- PAJER 1990** **PAJER,** Jiří. A Hoard Find of Pottery from the Area of the Habaner /Anabaptist/ Court at Strachotín. *Studies in Postmedieval Archaeology* 1 (1990) 169-202.
- PAJER 2006** **PAJER,** Jiří. Studie o novokřtěncích. Strážnice, 2006.
- PAJER 2011** **PAJER,** Jiří. Anabaptist Faience from Moravia 1593-1620. Catalogue of documents from institutional and private collections. Strážnice, 2011.
- POCSAINÉ EPERJESI 2010** **POCSAINÉ EPERJESI** Eszter. Habán kerámiák a sárospataki Református Kollégium Múzeumában. In: **GYULAI** Éva-

VIGA Gyula (szerk.) Történet- muzeológia. Tanulmányok a múzeumi tudományok köréből a 60 éves Veres László tiszteletére. Miskolc, 2010. 213-219.

RADVÁNYI 2011

RADVÁNYI Diána. A Habánok kerámiaművessége. In: **RADVÁNYI** Diána- **RÉTI** László. A habánok kerámiaművészete. Debrecen, 2011. 25-33.

RADVÁNYI- RÉTI 2011

RADVÁNYI Diána- **RÉTI** László. A habánok kerámiaművészete. Debrecen, 2011.

RÉTI 2007

RÉTI László. A habánok története. In: **RÉTI** László szerk. A habán mítosz. 1593-1738. Magyar magángyűjtemények kincsei. Budapest, 2007. 3-23.

RÉTI 2011

RÉTI László. A szépséggé égetett hit. In: **RADVÁNYI** Diána- **RÉTI** László. A habánok kerámiaművészete. Debrecen, 2011. 15-23.

RIDOVICS 2002

RIDOVICH Anna. A Magyar Nemzeti Múzeum habán kerámiái a 17-18. századból. *Folia Historica* 23 (2002). 67-87.

RIDOVICS 2007

RIDOVICH Anna. A habán kerámia a 17. században. In: **MIKÓ** Árpád (szerk.). Mátyás király öröksége. Késő reneszánsz művészet Magyarországon. (16-17. század). Budapest, 2007. 86-97.

RINGER 2012

RINGER István. Sárospatak- Héce, Kövi Sándor utca 8. *Régészeti kutatások Magyarországon* 2010 (2012) 340.

ROMÁN 1959

ROMÁN János. A habánok Sárospatakon. Sárospatak, 1959.

RÓMER 1876

RÓMER Flóris. A magyar fazekasságról. *ArchÉrt* 10 (1876). 135-141.

SZENDREI 1889

SZENDREI János. A habánok története és a habán majolika. *Művészi Ipar* 4 (1889) 161-176.

TAKÁCS 1977

TAKÁCS Béla. Habán edények észak-magyarországi református templomokban. *HOMÉ* 16 (1977) 85-103.

VÉNINGER 2011

habán kerámialeletek készítestechnikai elemzése. Előadás. Fiatal Középkoros Régészek III. Konferenciája. Kecskemét, 2011. november 25.

VÉNINGER Péter. Sárospataki

WARTHA 1892

technológiája. Budapest, 1892.

WARTHA Wincze. Az agyagipar

ZOLNAY 1984

jelentés a Budai vár déli részén végzett 1975- 1981. évi feltárásokról. BudRég 26 (1984) 203-216.

ZOLNAY László. Előzetes

Függelék I. Zolnay László 1975-1981. évi ásatásának lelőhelyeinek feloldása

- 75/9 Középkori ház kőalapozása a Szent György téren (II.t/14)
- 75/12 Törökkori szemétgödör a Szent György téren (II.t/27)
- 75/19 Középkori ház kőalapozása a Szent György téren (II.t/3)
- 77/1 Egy 15. században felhagyott kőház feltöltési rétege (II.t/17)
- 77/4 17. századi réteg a Szent György téren (II.t/22)
- 77/5 Középkori pince lejárójának betöltése, Szent György tér (II.t/9)
- 77/7 Középkori ház kőalapozása a Szent György téren (II.t/11)
- 77/40 ismeretlen
- 78/1 A 77/7. számú objektum pincéjének lejárója (II.t/12)
- 80/2 Kővel falazott akna egy 15. században felhagyott épület északi oldalába vájva, Hunyadi udvar (II.t./102)
- Konzolos helyiség A 15. században felhagyott középkori épület sarkában feltárt török kori beásás a Hunyadi udvar területén (II.t/101)

Függelék II- Rövidítések jegyzéke

ArchÉrt	Archaeológiai Értesítő
ArckKözl	Archaeológiai Közlemények
BudRég	Budapest Régiségei
EMÉ	Az Egri Múzeum Évkönyve
fv	falvastagság
HOMÉ	A Herman Ottó Múzeum Évkönyve
Kat.	katalógus
m	magasság
pá	peremátmérő
szé	szélesség
t	tábla
tá	talpátmérő
TBM	Tanulmányok Budapest Múltjából
VMMK	A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei
WMMÉ	A Wosinszky Mór Múzeum Évkönyve

Függelék III- Katalógus

1. Korsó (?) aljtöredéke (V.t/3)

Ltsz.: 52.355

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: 18. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, világosbarnára égett agyag. Kerek profilú talpkarimán erősen kihasasodó edénytest ül. Belül levendulakék máz fedi. Kívül sötétebb kék mázalapon átlátszatlan fehér és sárga mázzal, írókával vastagon felvitt szabálytalan minta. Töredék. m: 3,0 cm, szé: 3,5 cm, fv: 0,45, pá: Ø, tá: 5,0 cm.

2. Korsó oldaltöredéke. (IX.t/ 1a-b)

Ltsz.: 51.1529

Lelőhelye: Gyilokjáró pince

Kora: 17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Korongolás után az edény oldalát gerezdelték. Belül fehér máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon mentazöld, sárga és fehér mázzal, ecsettel felvitt, töredékes növényi motívum (virágcsokor?). A motívumban fenyőág- szerű minta szerepel. Töredék. A, m: 3,5cm, szé: 5,6cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø. B, m: 3,6cm, szé: 3,4cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø.

3. Korsó válltöredéke. (V.t/1)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, drappra égett agyag. Szűknyakú, erősen kihasasodó edényforma. Belül máztatlan, kívül sötétkék mázalapon vastagon, írókával felvitt díszítmény: vízszintesen futó fehér sávostzó vonal alatt fehér és mentazöld indadísz. Töredék. m: 3,8cm, szé. 4,5cm, fv: 0,5cm, pá:Ø, tá:Ø.

4. Korsó (?) oldaltöredéke XIII.t/1)

Ltsz.: 52.354

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: 18. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkosfehérre égett agyag. Belül levendulakék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér átlátszatlan mázzal, írókával vastagon felvitt 8 ágú csillagmotívumok, a motívumok között sárga átlátszatlan mázzal vastagon felvitt mázpettyek. Töredék. m: 3,2cm, szé: 2,8cm, fv: 0,25cm, pá:Ø, tá:Ø.

5. Korsó peremtöredéke (XIII.t/2)

Ltsz.: 1951.2218

Lelőhelye: Palota, szórvány

Kora: 17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkosfehérre égett agyag. Függőleges nyakú, széles szájú, gömbtestű korsótípus. A perem függőleges, lekerekített. Belül fakókék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon fehér átlátszatlan mázzal vastagon felvitt, elnagyolt 8 ágú csillagmotívum. Töredék. m: 3,1cm, szé: 1,4cm, fv: 0,4cm, pá: 8,0cm, tá: Ø.

6. Tál oldaltöredéke. (III.t/3)

Ltsz.: 51.2929

Lelőhelye: a déli nagy rondella szemetes, barokk betöltése

Kora: 18.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkosfehérre égett agyag. Erősen ívelt oldalú tálforma. kívül-belül sötétkék máz borítja, belül a kék mázalapon koncentrikusan futó fehér mázzal felvitt dupla sávostzó vonal, ezalatt töredékes fehér motívum. Töredék. m: 2,3, szé: 2,4, fv: 0,45, pá:Ø, tá:Ø.

7. Korsó oldaltöredéke (IX.t/2)

Ltsz.: 51.2772

Lelőhelye: Gyilokjáró pince

Kora: 17. század

Leírás: Homokkal soványított, gyorskorongolt, világosbarnára égett agyag. Korongolás után az edény oldalát ferdén gerezdelték. Belül fakókék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon almazöld mázzal felvitt, halvány fenyőgally motívum. Töredék. m: 3,2cm, szé: 2,3cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

8. Korsó (?) oldaltöredéke (XIII. t/3)

Ltsz.: ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Belül zöldeskék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér átlátszatlan mázzal vastagon, írókával felvitt, 8 ágú csillagmotívumok, ezek között sárga átlátszatlan mázzal vastagon felvitt mázpettyek. Töredék. m: 2,cm, szé: 3,2cm, fv: 0,4cm, pá:ø, tá:ø

9. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/1)

Ltsz: 52.3586

Lelőhelye. ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Belül fakókék máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon halványkék mázzal vékonyan felvitt, vízszintesen futó dupla sávostzó vonal, felette fehér, sárga és mentazöld átlátszatlan mázzal vastagon, írókával felvitt, elnagyolt girland-minta. Töredék. m: 4,5cm, szé: 4,0cm, fv: 0,4cm, pá:ø, tá:ø

10. Korsó (?) aljtöredéke (V.t/4)

Ltsz.:ø

Lelőhelye: Gyilokjáró (?)

Kora: 17. század (?)

Leírás: Homokkal soványított, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Belül fehér, kívül levendulakék mázalapon vékonyan felvitt barna vonalak. Töredék. m: 2,5cm, szé: 4,1cm, fv: 0,7cm, pá:ø, tá: 9,0cm

11. Korsó peremtöredéke. (VI.t/1)

Ltsz: ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, drappra kiégett agyag. A nyak függőleges, a perem enyhén kihajló, lekerekített. Kívül a nyakon vízszintesen futó, az edényfalból kiugró borda. Kívül- belül sötétkék máz borítja, kívül a sötétkék mázalapon a borda alatt fehér

átlátszatlan mázzal felvitt, vízszintesen futó sávostó vonal, felette szintén fehér, felfelé néző 3 soros pikkely (szőlőfürt) motívum. Töredék. m: 3,3cm, szé: 2,9cm, fv: 0,3cm, pá: 10cm, tá:Ø

12. Korsó válltöredéke. (V.t/2)

Ltsz.: 1951.2212

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Szűknyakú, erősen kihasasodó korsótípus töredéke. Belül mázatlan, kívül fáradt sötétkék mázalapon fehér átlátszatlan mázzal vastagon, írókával felvitt indadísz. Töredék. m: 3,8cm, szé: 3,2cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

13. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/2)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: Gyilokjáró (?)

Kora: 17. század (?)

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, rózsaszínre égett agyag. Belül fakókék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal vékonyan felvitt, dupla vízszintes sávostó vonal, ebből kiindulva szintén fehér, lefelé álló, 2 soros pikkely (/szőlőfürt) motívum. Töredék. m: 3,7cm, szé: 3,9cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

14. Korsó peremtöredéke (VI:t/2)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkos fehérre égett agyag. Függőleges nyakú, széles szájú korsótípus. A perem enyhén kihajló, lekerekített. Belül fakókék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal vastagon, írókával föl vitt 6 ágú csillagmotívum az edény nyakán. Alatta nem kivehető, de mindenképp eltérő, fehér mázzal felvitt motívum. Töredék. m: 3,4cm, szé: 1,6cm, fv: 0,4cm, pá: 8 cm, tá: Ø

15. Korsó peremtöredéke (VI.t/3)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: Gyilokjáró (?)

Kora: 17. század (?)

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, világos sárgásbarnára égett agyag. Egyenes nyakú, széles szájú korsótípus. A perem enyhén kihajló, lekerekített. Belül fehér máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan sárga mázzal vastagon föl vitt, felfelé álló pikkelymotívum. Töredék. m: 2,5cm, szé: 2,2cm, fv: 0,3cm, pá: 10,0cm, tá:Ø

16. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/3)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírása: Finom anyagú, gyorskorongolt, vörösre égett agyag. Belül levendulakék máz borítja, kívül elfolyt, átlátszatlan fehér és sárga mázzal fel vitt díszítés. Töredék. m: 2,1cm, szé: 2,9cm, fv: 0,3, pá:Ø, tá:Ø

17. Korsó oldaltöredékei (IX.t/3a-b)

Ltsz.: 51.234

Lelőhelye: Szent György téri szemétködör

Kora: 17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Korongolás után az edény oldalát ferdén gerezdelték. Belül zöldeskék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon az a, töredéken fehér, sárga és mentazöld mázzal vékonyan, ecsettel föl vitt, gyöngyvirág ábrázolást tartalmazó virágcsokor- motívum töve. A b, töredéken a sötét alapon fehér és sárga mázzal fel vitt ornamentális dísz. Töredékek. A, m: 5,4cm, szé: 4,4cm , fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; B, m: 2,4cm, szé: 2,8cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

18. Korsó alj- és oldaltöredéke. (V.t/5a-b)

Ltsz.:51.2217

Lelőhelye: „palota/pince”

Kora: 17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, vörösre égett agyag. Alacsony talpkarimán erősen kihasasodó edénytest ül. Belül fehér máz borítja, kívül az a, töredéken levendulakék mázalapon átlátszatlan okkersárga, fehér és mentazöld mázzal vastagon felvitt indamotívumok. A b, töredéken a kék alapon sárga mázzal föl vitt gránátalma és fehér indamotívum. Töredékek. A, m: 3,8cm, szé: 7,0cm, fv:0,4cm, pá: Ø, tá: 8,0 cm; B, m: 3,0cm, szé. 4,5cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

19. Korsó válltöredéke. (VIII.t/4)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: Gyilokjáró (?)

Kora: 17. század (?)

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Széles szájú, függőleges nyakú, gömbtestű korsótípus. Belül fehér máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér, sárga és zöld átlátszatlan mázzal vékonyan felvitt, felfelé álló pávaszemek motívum hálózza be az edény testét. A pávaszemek közepén a zöld pettyeket utólag vékony, barna vonallal kontúrozták. Töredék. m: 4,8cm, szé: 4,2cm, fv: 0,4c, pá:Ø, tá:Ø

20. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/5)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, rózsaszínűre égett agyag. Belül fehér máz borítja, kívül levendulakék mázalapon átlátszatlan sárga és fehér mázzal vastagon, írókával felvitt ornamentális dísz. Töredék. m: 1,9cm, szé: 2,4cm, fv: 0,5cm, pá:Ø, tá:Ø

21. Korsó (?) alj- és oldaltöredéke (V.t/6a-b)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: Gyilokjáró (?)

Kora: 17. század (?)

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkosfehérre égett agyag. Talpkarimán erősen kihasasodó edénytest ül. Belül fehér máz borítja, kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal vastagon föl vitt pikkelydísz, a pikkelyek közepén sárga mázzal festett

kisméretű körök. Töredékek. A, 2,4cm, szé: 6,0cm, fv: 0,4cm, pá: Ø, tá: 8,0cm; B, m: 2,9cm, szé: 2,6cm, fv: 0,25cm, pá:Ø, tá:Ø

22. Korsó perem-, oldal- és fültöredékei (IV.t/7a-c)

Ltsz.: 51.3053

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: 18.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgás-rózsaszínre égett agyag. Korongolás után a korsó testét gerzdeltek. Belül és kívül a peremet fehér máz borítja, kívül sötétkék mázon a nyakon felfelé álló sárga pikkelyminta, ez alatt vízszintesen futó, kiugró, fehér mázzal kiemelt borda. A fehér vonal alatt az edény testét felváltva sárga és fehér mázzal festett, lefelé álló pikkelysorok borítják. a fül függőlegesen indul metszete ovális, a fül díszítetlen. Töredékek. A, m: 2,4cm, szé: 2,8 cm, fv: 0,3cm, pá:10 cm, tá:Ø ; B, m:3,0 cm, szé:2,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:2,7cm, szé:4,2cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

23. Korsó alj-és oldaltöredékei (XV.t/2a-c)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: Északi és déli kapu közötti, út alatti betöltésből

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, világosbarnára égett agyag. Gömbös testen függőleges nyak. Belül világos levendulakék máz borítja, kívül sötétkék máz alapon átlátszatlan sárga mázzal felvitt nyolcágú csillagmotívumok, ezek között szintén vastagon felvitt mentazöld mázpettyek. Töredékek. A, m:4,8cm, szé:7,0cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:6,0cm; B, m:2,7cm, szé:5,1cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:5,6cm, szé:4,7cm, fv:0,5cm, pá:Ø, tá:Ø.

24. Korsó oldaltöredéke (IX. t/4; XVII. t/1)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt vörösre égett agyag. Korongolás után az edény testét ferdén gerzdeltek. Belül a korongolás nyomai jól látszanak. Belül halványkék máz borítja, kívül sötétkék máz alapon átlátszatlan sárga és fehér mázzal vastagon felvitt

háromszirmú virágmotívum vonalak és pettyek. Töredék. m:9,2cm, szé:5,6cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø.

25. Korsó oldaltöredékei (VIII.t/8a-c)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgásrózsaszínre égett agyag, a korsó testét korongolás után gerezdelték. Belül fakó sötétkék máz borítja kívül ugyanolyan színű mázalapon átlátszatlan sárga mázzal vékonyan felvitt növényi ornamentika ezek között fehér mázcsíkok. Töredékek. A, m:3,0cm, szé:3,6cm, fv:0,35cm, pá:Ø, tá:Ø; B, m:2,0cm, szé:2,7cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; , m: 2,9cm, szé:3,5cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø.

26. Korsó oldaltöredéke (XIII.t/4)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 77/40

Kora: XVI.-XVII.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, drappra égett agyag. Kívül-belül sötétkék máz borítja. Kívül a kék máz alapon fehér átlátszatlan mázzal vékonyan felvitt nyolcágú csillagok. A töredék felülete erősen megégett. Töredék. m:2,9cm, szé:2,2cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø.

27. Korsó(?) oldaltöredéke.(XIII.t/5)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 77/40

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, világos vörösesbarnára égett agyag.. Belül világoskék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon sárga mázzal vastagon, írókával föl vitt 8 ágú csillagmotívumok, ezek közé vastagon felvitt mentazöld mázpettyek. Töredék. m: 2,1cm, szé: 3,8cm, fv:0,45, pá:Ø, tá:Ø

28. Fedő töredéke (III.t/1)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 77/7

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásbarnára égett agyag. Alacsony, függőleges talpgyűrűn alacsony csonkakúp alakú fedőtest. Belül mázatlan, kívül levendulakék mázalapon a gomb indítása és a fedő pereme mentén sárga átlátszatlan mázzal felvitt 2-2 koncentrikus kör. Töredék. m: 2,8cm, szé: 8,0cm, fv: 0,6cm pá:10,0cm, tá: 6,0cm

29. Tál peremtöredéke (III.t/4.)

Ltsz.: ø

Lelőhelye: 75/9

Kora: 16-17. század (?)

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, világosbarnára égett agyag. A perem keskeny, függőleges, lekerekített. A töredéket kívül-belül fehér engóbra felvitt átlátszó sötétkék máz borítja, belül a sötétkék máz alatt fehér mázzal vastagon felvitt dupla sávostó fut a perem alatt, ezalatt szintén fehér növényi motívum. Töredék. m: 2,7cm, szé: 3,8cm, fv: 0,5cm, pá: 23cm, tá:ø

30. Korsó fültöredéke (X.t/4)

Ltsz.: ø

Lelőhelye: 77/1

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, kézzel formált, világosbarnára égett agyag. Sötétkék máz borítja, átmetszete enyhén szögletes. Töredék. m: 3,5cm, szé: 1,5cm, fv: 1,4cm, pá:ø, tá:ø

31. Korsó fültöredéke (X.t/5)

Ltsz.:ø

Lelőhelye: 77/1

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, kézzel formált, világosbarnára égett agyag. Sötétkék máz borítja, átmetszete lapos ovális. Töredék. m: 2,0cm, szé: 1,9cm, fv: 1,1cm, pá:ø, tá:ø

32. Fedő gombtöredéke. (III.t/2)

Ltsz.: ø

Lelőhelye: 75/12

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, halványbarnára égett agyag. Belül mázatlan, kívül sötétkék fedőmáz borítja. A gomb tetejének szélén spirálisan felvitt fehér mázcsík. Töredék. m: 1,5cm, szé: 2,5cm, fv: 0,5cm, pá:Ø, tá:Ø

33. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/6)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 78/1

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, barnászörösre égett agyag. Kívül-belül sötétkék máz borítja. Kívül a sötétkék mázalapon sárga és fehér átlátszatlan mázzal vastagon, írókával felvitt virágcsokor-motívum töve. Töredék. m: 4,4cm, szé:3,3cm, fv: 0,3, pá:Ø, tá:Ø

34. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/7)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 81/9

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Kívül-belül sötétkék máz borítja. kívül a sötét mázalapon fehér sávostó vonal alatt fehér és sárga átlátszatlan mázzal vastagon, írókával felvitt növényi minta. Töredék. m: 2,9, szé: 2,5, fv: 0,4, pá:Ø, tá:Ø

35. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/8)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 75/19

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, piszkosfehérre égett agyag. Belül kék máz borítja, kívül ennél sötétebb mázalapon fehér mázzal halványan felvitt mázpettyek. Töredék. m: 2,4cm, szé: 3,2cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

36. Korsó (?) fültöredéke (X.t/6)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 75/19

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt- kézzel formált, sárgára égett agyag. Kívül levendulakék, belül türkizzöld máz borítja. A fül átmetszet ovális. Töredék. m: 5,2cm, szé: 2,9cm, fv:0,3, pá:Ø, tá:Ø

37. Korsó (?) fültöredéke (XI.t/1)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 80/2

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, kézzel formált, sárgára égett agyag. Sötétkék máz borítja. A fül átmetszete ovális. Töredék. m: 8,2cm, szé: 2,3cm, fv: 1,0cm, pá:Ø, tá:Ø

38. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/9)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 80/2

Kora: 16-17. század

Leírás: Homokkal soványított, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. belül fakókék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal felvitt növényi motívum. Töredék. m: 2,0cm, szé: 1,4cm, fv. 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø

39. Korsó oldaltöredéke (XIII.t/6)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 80/2

Kora: 16-17. század

Finom anyagú, gyorskorongolt, vörösre égett agyag. Függőleges nyakú, szélesszájú, gömbtestű korsótípus. Belül fakó világoskék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér, sárga és mentazöld mázzal vastagon, írókával felvitt 8 ágú csillagok és mázpettyek, a különböző színűek különböző sorokba rendeződnek. Töredék. m: 4,0cm, szé: 4,8cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

40. Korsó (?) oldaltöredéke (VII.t/10)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 80/2

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásrózsaszínre égett agyag. Belül fehér máz borítja, kívül fehér engóbon vagy mázon sötétkék áttetsző máz. A töredék másodlagosan égett, a kék mázon elfeketedett indamotívumok látszanak. Töredék. m: 4,8cm, szé: 5,2cm, fv: 0,6cm, pá:Ø, tá:Ø

41. Korsó (?) oldaltöredékei (VIII.t/5)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 77/4

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, rózsaszínre égett agyag. Kívül-belül sötétkék máz borítja. Az edény felülete másodlagosan megégett. Töredék. m: 4,7cm, szé: 4,5 cm, fv0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

42. Korsó nyaktöredéke (VII.t/11)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 77/4

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgára égett agyag. Belül levendulakék máz borítja. Kívül sötétkék mázalapra sárga, fehér és mentazöld átlátszatlan mázzal felvitt mázpettyek. Töredék. m: 1,7cm, szé: 2,3 cm, fv: 0,4 cm, pá:Ø, tá:Ø

43. Korsó válltöredéke (XVII.t/2)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 77/4

Kora: 16-17. század

Leírás: Homokkal soványított, gyorskorongolt, sárgásbarnára égett agyag. Belül türkizzöld máz borítja. Kívül élénk sötétkék mázalapon a váll fölött átlátszatlan sárga mázzal föl vitt, dupla vízszintesen futó sávostzó vonal, alatta szintén átlátszatlan fehér és sárga mázzal vastagon, írókával felvitt ornamentális dísz. Töredék. m: 2,8cm, szé: 2,6cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

44. Korsó (?) oladltöredéke (VIII.t/6)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: szórvány

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, vörösre égett agyag. Belül halvány levendulakék máz borítja, kívül másodlagos égés miatt erősen felhólyagosodott máz látható. Töredék. m: 3,9cm, szé: 4,0cm, fv: 0,7cm pá:Ø, tá:Ø

45. Korsó oldaltöredéke (X.t/1)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: szórvány

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, narancssárgára égett agyag. Az edény oldalát korongolás után gerezdelték. Belül levendulakék máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon fehér mázzal festett vízszintesen futó, dupla sávostó vonal alatt elfolyt fehér mázzal felvitt ornamentális dísz. Töredék. m: 3,3cm, szé: 3,5cm, fv: 0,35cm, pá:Ø, tá:Ø

46. Korsó (?) oldaltöredéke (VIII.t/1)

Ltsz.: Ø

Lelőhelye: 77/7

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásbarnára égett agyag. Belül áttetsző, halványzöld máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal felvitt, vízszintesen futó dupla sávostó vonal, felette fehér, alatta fehér és sárga mázzal vastagon felvitt ornamentális dísz. Töredék. m: 3,3cm, szé: 2,5cm, fv: 0,35 cm, pá:Ø, tá:Ø

47. Korsó perem- és oldaltöredékei (VI.t/8a-b)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: 77/7

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Függőleges nyakú, gömbtestű korsótípus. Belül halványsárga máz borítja, kívül levendulakék mázalapon az edény nyakán vékony, vízszintesen futó, barna mázvonal. A peremtöredék belső oldalán megfigyelhető, hogy a külső mázat a belső felvitele előtt vitték fel. Töredékek. A, m: 3,1cm, szé: 3,2cm, fv: 0,4cm, pá: 7,0cm, tá:Ø; B, m: 2,0cm, szé: 2,2cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m: 2,2cm, szé: 2,0 cm, fv: 0,35cm, pá:Ø, tá:Ø

48. Korsó oldaltöredékei (IX.t/5a-b;XVII./3)

Ltsz.: ø

Lelőhelye: 77/7

Kora: 16-17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, rózsaszínre égett agyag. Gömbtestű, függőleges nyakú korsótípus, testét korongolás után gerezdelték. Belül fakókék máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon avállon fehér átlátszatlan mázzal föl vitt dupla vízszintesen futó sávostzó vonal.Efölött felfelé néző sárga pikkelymotívum. Az edény testének gerezdein egymást váltva hullámvonalak és növényi ornamentika. Töredékek. A, m:4,0cm, szé:4,1cm, fv:0,4cm, pá:ø, tá:ø B, m:3,1cm, szé:4,4cm, fv:0,4cm, pá:ø, tá:ø

49. Korsó oldaltöredékei (IX.t/6a-b)

Ltsz.:ø

Lelőhelye:77/5

Kora: 16-17.század

Leírás: Homokkal soványított, gyorskorongolt, rózsaszínes fehérre égett agyag. Az edény testét utólag ferdén gerezdelték. Belül fakókék máz borítja, kívül fakó sötétkék mázalapon, a gerezdeken függőlegesen futó, átlátszatlan sárga és fehér mázzal vastagon felvitt ötszirmú virágmotívumok. Az ezzel szomszédos gerezdeken fehér mázzal festett fenyőág motívum fut végig. Töredékek. A, m:4,5cm, szé:5,0cm, fv:0,5cm, pá:ø, tá:ø; B, m:3,4cm, szé:2,9cm, fv:0,4cm, pá:ø, tá:ø

50. Korsó (?) oldaltöredéke (XIII.t/7; XVII/5)

Ltsz.:ø

Lelőhelye:Konzolos helyiség

Kora: 17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgára égett agyag. Belül fehér máz borítja. Kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan sárga mázzal vastagon felvitt nyolcágú csillagmotívumok, köztük fehér mázzal vastagon felvitt mázpettyek. Töredék. m: 1,9 cm, szé: 6,1cm, fv:0,3cm, pá:ø, tá:ø.

51. Korsó peremtöredéke (VI.t/4)

Ltsz.:74.125.6

Lelőhelye: Konzolos helyiség

Kora: 17.század

Leírás: Homokkal soványított gyorskorongolt sárgásfehérre égett agyag. Gömbtestű korsótípus, a nyak függőleges, a perem enyhén kihajló, lekerekített. Belül fakókék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal felvitt, elnagyolt, felfelé álló pikkelyminta. Töredék. m:3,3cm, szé:3,4cm, fv:0,4cm, pá:10cm. tá:Ø

52. Korsó aljtöredéke (XIII.t/8)

Ltsz.:74.125.5

Lelőhelye: Konzolos helyiség

Kora: 16-17.század

Leírás: Homokkal soványított gyorskorongolt világos vörösesbarnára égett agyag. Majdnem szögletes profilú talpgyűrűn erősen kihasasodó edénytest ül. Kívül-belül sötétkék máz borítja, kívül sötét alapon fehér mázzal felvitt nyolcágú csillagmotívumok. Töredék. m:2,7cm, szé:6,0cm, fv:0,5cm, pá:Ø, tá:12,0cm.

53. Korsó (?) oldaltöredékei (XIII.t/9a-d)

Ltsz.:Ø

Lelőhely:Konzolos helyiség

Kora:16-17.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt sárgásfehérre égett agyag. Gömbös testen függőleges nyak. Belül fehér máz borítja kívül sötétkék mázalapon átlátszatlan sárga mázzal vastagon felvitt nyolcágú csillagmotívumok közöttük szintén vastagon felvitt mentazöld mázpettyek. Töredékek. A, m:5,0cm, szé:4,0cm. fv:0,35cm, pá:Ø, tá:Ø; B, m:7,1cm, szé:5,2cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:2,3cm, szé:2,7cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m:2,4cm, szé:2,9cm, fv: 0,25cm, pá:Ø, tá:Ø

54. Korsó perem-, fül- és aljtöredéke (XIV.t/1a-c)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: Fehérvári rondella, épülettörmelékes rétegből

Kora: 17. század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, szürkésfehérre égett agya. Gömbtestű, függőleges nyakú korsótípus. A perem enyhén kihajló, lekerekített. Az edény nyakán a váll fölött vízszintesen futó, kiugró borda. Kívül- belül sötétkék máz borítja. Kívül a sötét alapon

sárga mázzal felvitt 8 ágú csillagmotívumok, közöttük vörös mázpettyek. A töredékek külső és belső, valamint törésfelülete is egyaránt megégett. Töredékek. A, m: 3,2cm, szé: 3,9cm, fv: 0,2 cm, pá: 7,0 cm, tá:Ø; B, m: 3,8 cm, szé: 2,2cm, fv: 1,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m: 3,0cm, szé: 3,7cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá: 9,0cm

55. Korsó perem és oldaltöredéke (IX.t/7a-b)

Ltsz:Ø

Lelőhely: szórvány

Kora: ismeretlen

Leírás: Homokkal soványított gyorskorongolt rózsaszínes sárgára égett agyag. Gömb alakú gerezdelt korsótesten függőleges nyak, a perem enyhén kihajló, lekerekített. Kívül belül sötétkék máz borítja. A töredékek utólagosan megégtek. Töredékek. A, m:4,1cm, szé:2,7cm, fv:0,4cm, pá:9,0cm. tá:Ø; B, m:4,5cm, szé:7,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

56. Korsó(?) oldaltöredéke (VIII.t/7)

Ltsz:Ø

Lelőhely: szórvány

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgára égett agyag. Kívül-belül sötét indigókék máz borítja. Másodlagosan megégett. Töredék. m:3,1cm, szé:2,7cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

57. Palack peremtöredéke (III.t/5)

Ltsz.:Ø

Lelőhely:77/1

Kora:16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgás égett agyag. Az edény testét korongolás után gerezdelték. Nyaka rövid függőleges, a perem enyhén kihajló lekerekített. A váll felett a nyak alsó részén kiugró, vízszintesen futó borda. Belül világos levendulakék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül az edény testen fehér és sárga mázzal vékonyan felvitt aprólékos virágcsokordísz. Töredék. m:6,0cm, szé:6,0cm, fv:0,3cm, pá:5,0cm. tá:Ø

58. Korsó oldaltöredéke (X.t/2)

Ltsz.:Ø

Lelőhely:77/1

Kora:16-17.század

Leírás: Homokkal soványított gyorskorongolt, világosszürkére égett agyag. Az edény testét korongolás után gerezdelték. Kívül-belül sötétkék máz borítja. Kívül alig észrevehető elfeketedett tulipánmotívum. A töredék másodlagosan megégett. Töredék. m:4,6cm, szé:3,8cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

59. Korsó peremtöredéke (VI.t/5)

Ltsz.:Ø

Lelőhely: 77/1

Kora: 16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgára égett agyag. A nyak függőleges a perem enyhén kihajló, lekerekített. A nyak alján vízszintesen futó, kiugró borda. Belül fehér máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon fehér mázzal festett, lefelé néző pikkelyminta, a pikkelyek közepén sárga mázpettyek. Töredék. m:3,0cm, szé:1,8cm, fv: 0,3cm, pá:7,0cm, tá:Ø

60. Korsó peremtöredéke(VI.t/6)

Ltsz.:Ø

Lelőhely:77/1

Kora: 16-17.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt sárgásfehérre égett agyag. A nyak függőleges a perem enyhén kihajló lekerekített. Belül sötét levendulakék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon az edény nyakán dupla, vízszintesen futó, halványkék sávostzó vonal, felette felfelé álló sárga mázzal vastagon felvitt pikkelysor. Töredék. m: 2,6cm, szé: 2,4cm, fv: 0,3cm, pá:6,0cm, tá:Ø

61. Korsó (?) oldaltöredéke (VIII.t/2; XVII.t/4)

Ltsz:Ø

Lelőhely:77/1

Kora:16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt rózsaszínre égett agyag. Belül fehér máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér és sárga mázzal felvitt ornamentális dísz. Töredék. m:1,6cm, szé:1,8cm, fv:0,35cm, pá:Ø, tá:Ø

62. Korsó oldaltöredékei (XI.t/3a-b)

Ltsz.:ø

Lelőhely:77/1

Kora: 16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt vörösre égett agyag. Az edény testét korongolás után gerezdelték. Belül világos levendulakék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér sárga és mentazöld mázzal vastagon felvitt indás-liliomos motívum, a virág mellett, végig a gerezdelés vonalán mentazöld és sárga mázpettyek futnak. Töredékek. A, m:8,0cm, szé:7,5cm, fv:0,5cm, pá:ø, tá:ø; B, m:2,6cm, szé:4,3cm, fv:0,5cm, pá:ø, tá:ø

63. Korsó (?) oldaltöredékei (VIII.t/3a-b)

Ltsz.:ø

Lelőhely:77/1

Kora:16-17.század

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt vörösre égett agyag. Belül türkizzöld máz borítja, kívül sötétkék mázalapon sárga és fehér mázzal felvitt virágcsokor motívum töve. Töredékek. A, m:2,7cm, szé:3,2cm, fv:0,4cm, pá:ø, tá:ø; B, m:1,8cm, szé:1,6cm, fv:0,4cm pá:ø, tá:ø

64. Korsó(?) oldaltöredéke (VIII.t/4)

Ltsz.:ø

Lelőhely:77/1

Kora: 16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgásfehérre égett agyag. Az edény testét korongolás után gerezdelték. Belül levendulakék máz borítja, kívül sötétkék mázalapon fehér sárga és mentazöld mázzal vastagon felvitt ornamentális dísz. Töredék. m:2,5cm, szé:2,5cm, fv:0,3cm, pá:ø, tá:ø

65. Bokály perem-és oldaltöredékei (IV.t/1a-c)

Ltsz.:ø

Lelőhely: Konzolos helyiség

Kora: 16-17.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt rózsaszínre égett agyag. Enyhén kihajló perem alatt ívesen hasasodó, körte alakú test. Belül világoskék máz borítja, ami kívül a peremen is

megjelenik, kívül sötétkék mázalapon fehér és sárga mázzal vastagon felvitt inda, tulipán és szegfű motívumokból álló virágcsokordísz. Töredékek. A, m:18,5cm, szé:9cm, fv:0,4cm, pá:8,0cm, tá:Ø; B, m:6,3cm, szé:5,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:1,3cm, szé:1,9cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

66. Korsó perem-, oldal-és aljtöredékei (XII.t/1a-g)

Ltsz: 81.290.1-23

Lelőhely: 77/1

Kora:16.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt rózsaszínűre égett agyag. Gömbös testű függőleges nyakú korsótípus. A perem enyhén kihajló, lekerekített. Belül világos levendulakék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon a nyak és a váll találkozásánál fehér mázzal felvitt dupla sávosztó vonal, efelett felfelé álló sárga mázzal felvitt pikkelysor. Az edény hasán kettő-kettő vízszintes fehér sávosztó vonal között fehér mázzal festett geometrikus minta (koncentrikus körök). Az alsó sávosztók alatt újra sárgával felvitt, lefelé álló kétsoros pikkelymotívum. Töredékek. A, m:3,0cm, szé:4,5cm, fv:0,4cm, pá:8,0cm, tá:Ø; B, m:3,0cm, szé:4,3cm, fv: 0,5cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:5,5cm, szé:3,6cm, fv: 0,4 cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m: 5,5cm, szé: 3,2cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; E, m:4,5 cm, szé:4,0cm, fv: 0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; F, m: 7,0cm, szé: 6,4cm, fv: 0,5cm, pá:Ø, tá:Ø; G, m:2,1 cm, szé: 4,5cm, fv:0,5cm, pá:Ø, tá: 8,0cm

67. Korsó perem és oldaltöredékei (XI.t/2a-d)

Ltsz.:Ø

Lelőhelye: ismeretlen

Kora: ismeretlen

Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Gömbös testen rövid, függőleges nyak, a perem enyhén kihajló, lekerekített. Kívül a nyakon vízszintesen futó, kiugró borda. Belül világoskék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon a nyakon felfelé álló, fehér girland sor, ezalatt vízszintes, fehér, dupla sávosztó vonal. A sávosztó alatt vízszintes sárga- fehér pettyekből állópontsor, ezalatt ismét vízszintesen futó, immár tripla fehér sávosztó vonal, ezalatt sárga és zöld mázzal vastagon felvitt girlandsor. Töredékek. A, m: 4,0cm, szé: 4,5cm, fv: 0,3cm, pá: 8,0cm, tá:Ø; B, m: 3,2cm, szé: 2,2cm, fv: 0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m: 2,8cm, szé: 2,7cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m:2,0cm, szé:2,6cm, fv:0,2cm, pá:Ø, tá:Ø

68. Korsó perem-, alj-, oldal- és fülröredékei (XIV.t/2a-f)

Ltsz:52.357

Lelőhely: ismeretlen

Kora:18.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt sárgára égett agyag. Alacsony talpkarimán gömbös edényttest. A fül ívelt, az edény nyaka függőleges pereme enyhén kihajló lekerekített. Belül sötétkék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül világos levendulakék mázalapon átlátszatlan fehér mázzal vastagon felvitt nyolcágú csillagmotívumok, közötté sárgta mázpettyek. Töredékek. A, m:4,5cm, szé:6,6cm, fv:0,3cm, pá:10,0cm, tá:Ø; B, m:4,4cm, szé:3,0cm, fv:0,5cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:3,7cm, szé:3,5cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m:9,8cm, szé:5,1cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; E, m:4,9cm, szé:5,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; F, m:3,0cm, szé:3,8cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:9,0cm

69. Korsó perem és oldaltöredékei (XI.t/3a-e)

Ltsz: 51.921

Lelőhely: ismeretlen

Kora:18.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt világosvörösre égett agyag. Gömbös testen függőleges nyak, a perem enyhén lekerekített. Belül fakókék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon az edény vállán fehér mázzal felvitt vízszintes dupla sávostó vonal, amiből fölfelé ferde, fehér rovátkák indulnak. A sávostók alatt fehér és sárga mázzal vastagon felvitt indamotívumok futnak körbe, azindák között mentazöld mázfoltok. Az indák alatt újra dupla fehér sávostó vonal, amiből lefelé újabb fehér rovátkák indulnak. Töredékek. A, m:4,4cm, szé:10,0cm, fv:0,3cm, pá:9,0cm, tá:Ø; B, m:4,5cm, szé:8,0cm, fv:0,3cm, pá:Ø, tá:Ø; C, m:5,2cm, szé:4,4cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m:4,0cm, szé:3,5cm, fv:0,35cm, pá:Ø, tá:Ø; E, m:2,2cm, szé:2,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø

70. Korsó perem-oldal és aljtöredéke (XV.t/1a-d;XVII.t/7)

Ltsz:51.1227

Lelőhely: ismeretlen

Kora: 18.század

Leírás: Finom anyagú gyorskorongolt világos vörösre égett agyag. Alacsony, szögletes profilú talpkarimán gömbös test, a nyak függőleges, a perem enyhén kihajló, lekerekített.

A nyakon vízszintesen futó kiugró borda. Belül fehér máz borítja, ami kívül az edény peremén is megjelenik. Kívül sötétkék mázalapon fehér mázzal vastagon felvitt nyolcágú csillagmotívumok, közöttük sárga mázpettyek. Töredékek. A, m:2,0cm, szé:3,0cm, fv:0,25cm, pá:10,0cm, tá:Ø; B, m:1,7cm, szé:2,8cm, fv:0,25cm, pá:10,0cm, tá:Ø; C, m:3,8cm, szé:5,5cm, fv:0,4cm, pá:Ø, tá:Ø; D, m:2,8cm, szé:10,3cm, fv:0,5cm, pá:Ø, tá:9,0cm

71. Korsó (XVI.t)

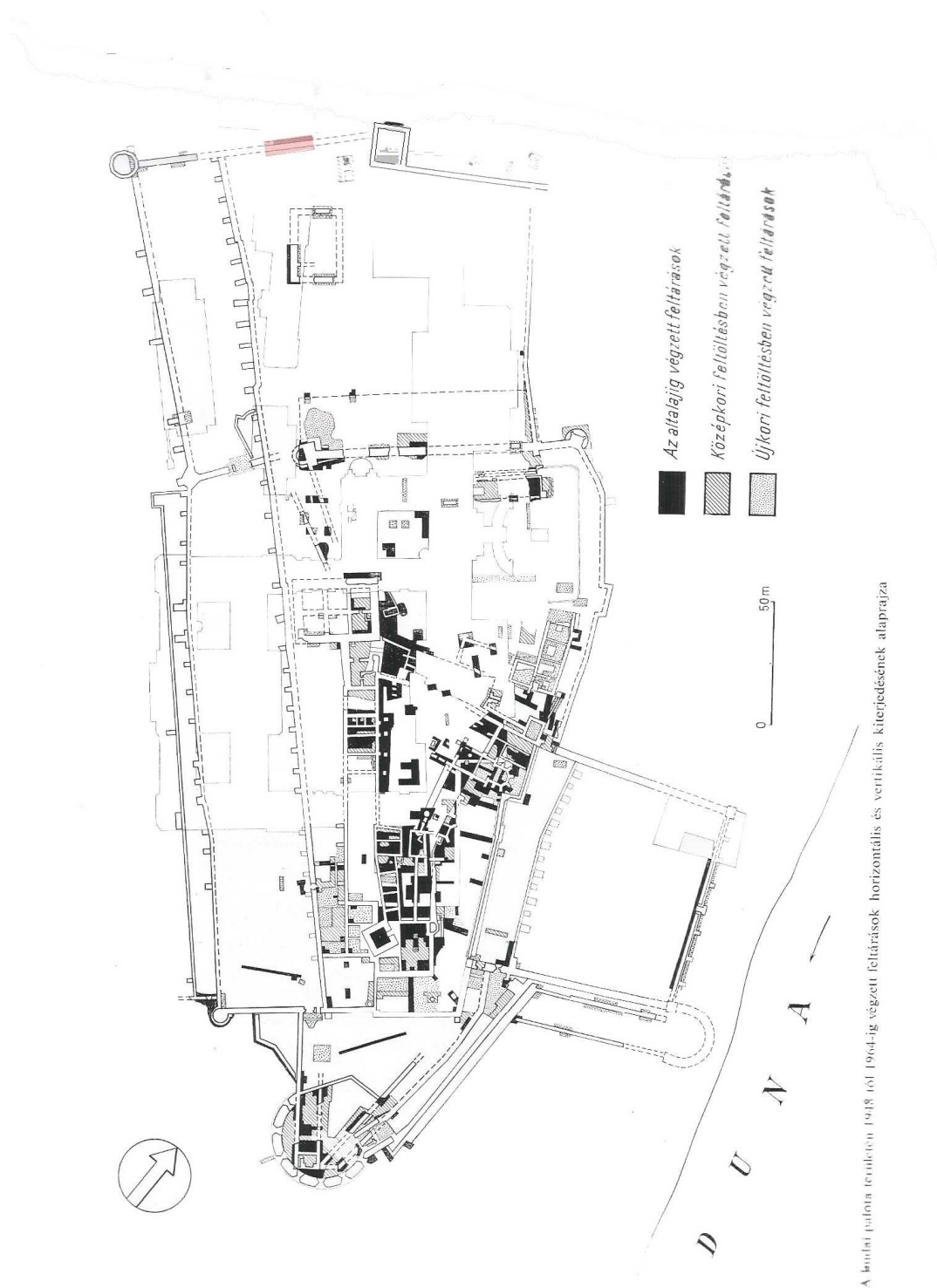
Ltsz.:2002.8.1

Lelőhely: Szent György tér déli része, törökkori kút betöltése

Kora: 17.század

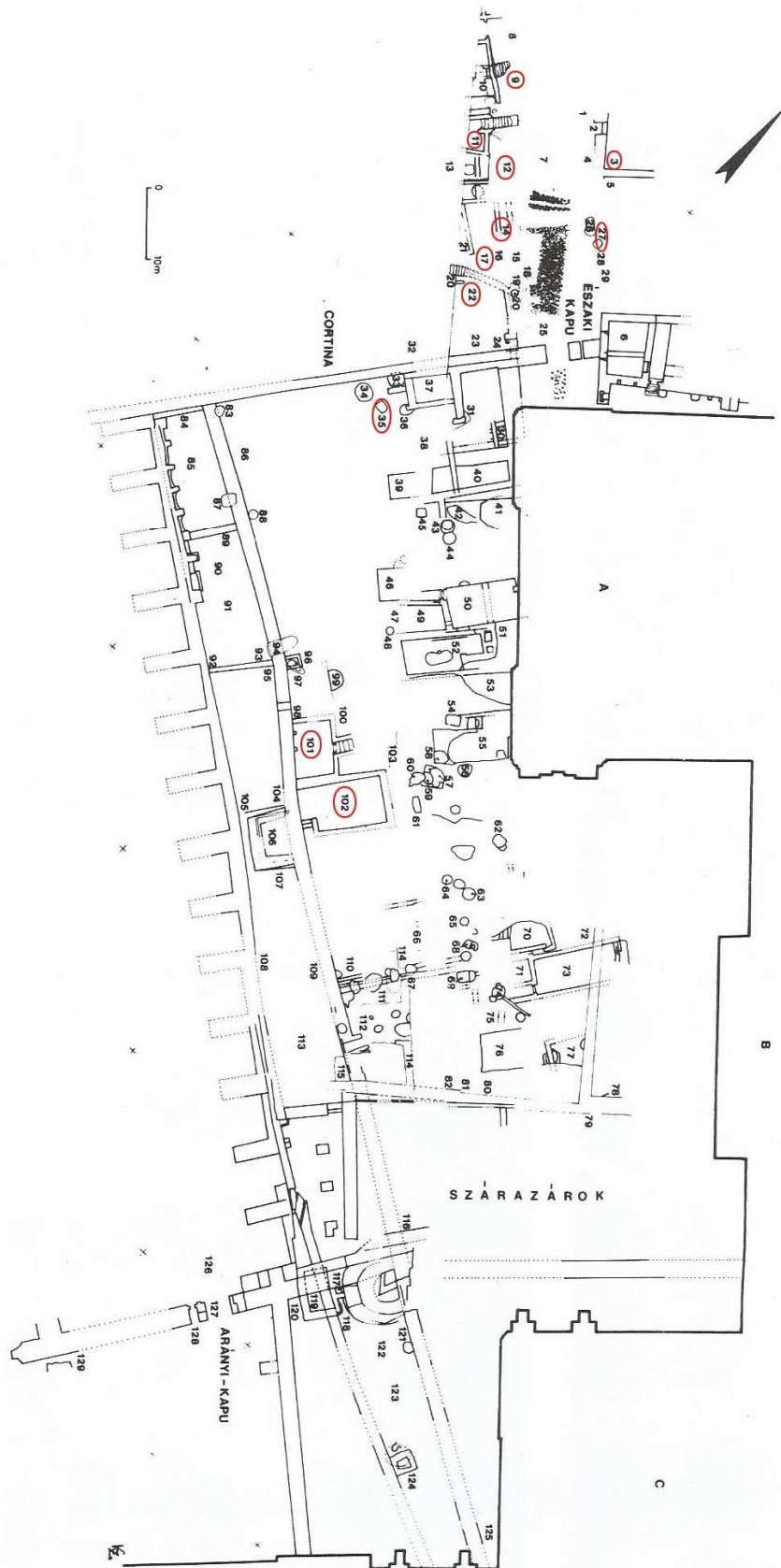
Leírás: Finom anyagú, gyorskorongolt, sárgásfehérre égett agyag. Alacsony talpkarimán gömbös test ül. A nyak függőleges, a perem lekerekített. Belül világoskék máz borítja, ami kívül a peremen is megjelenik. Kívül levendulakék mázalapon az edény nyakán és hasának alsó részén fehér mázzal felvitt, vízszintesen futó dupla sávosztó vonalak. A sávosztók között az edény felső két harmadában fehér mázzal föl vitt szimmetrikus indaszegfü- és tulipánmotívumokból álló virágcsokordísz, amit két oldalról az 1674-es évszám keretez. Restaurált. m:16,5cm, szé:14,0cm, fv: 0,4cm, pá:7,5cm, tá:7,5cm

Függelék IV.- Táblák

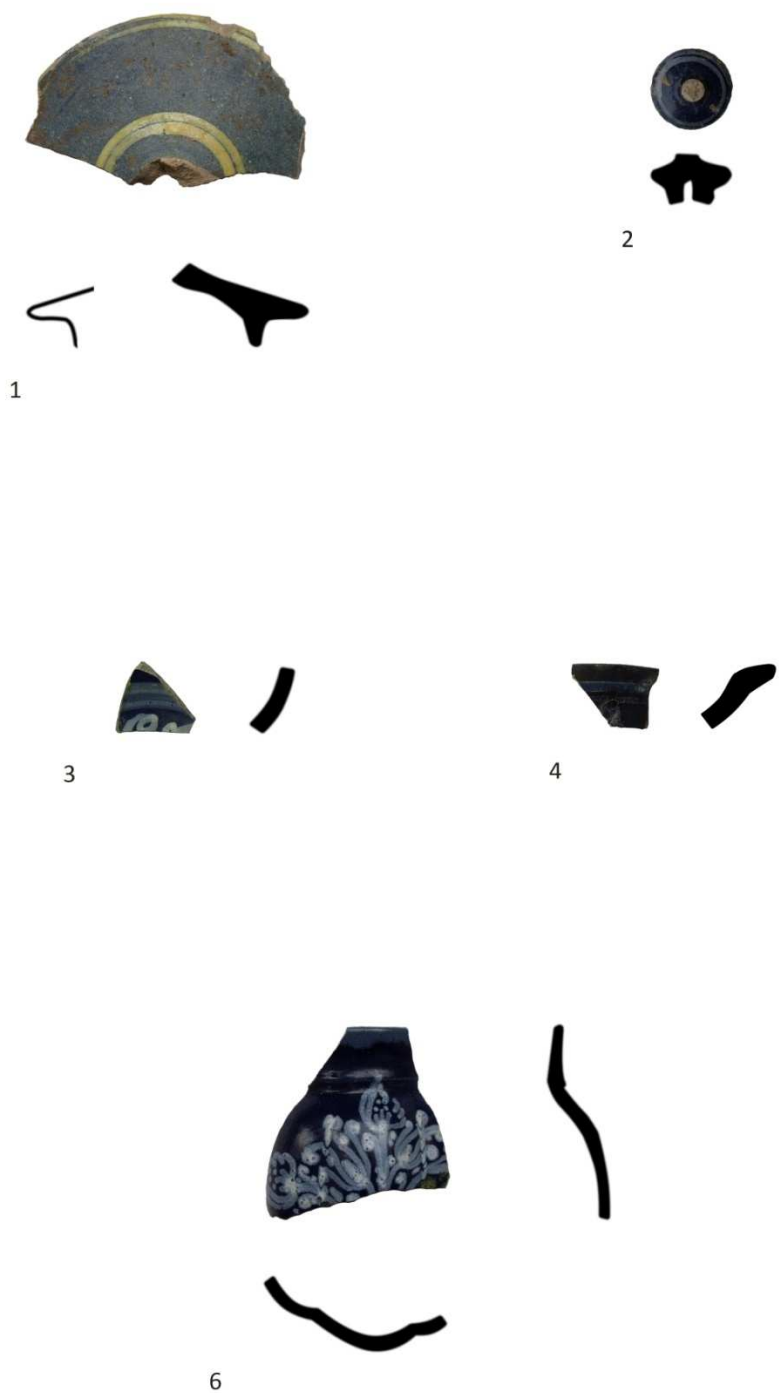

A budai vár térsége 1918-tól 1964-ig végzett feltárások horizontális és vertikális kiterjedésének alaprajza

I. tábla

II. tábla

III. tábla

1a

1b

1c

IV. tábla

1

2

3

4

5a

5b

6a

6b

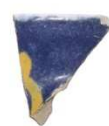
V. tábla

1

2

3

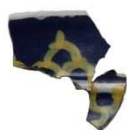
4

5

6

7a

7b

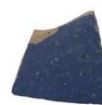
7c

8a

8b

8c

VI. tábla

1

2

3

4

5

6

7

8

9

10

11

12

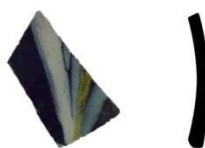
VII. tábla

VIII. tábla

1a

1b

2

3a

3b

4

5a

5b

6a

6b

7a

7b

IX. tábla

X. tábla

XI. tábla

1a

1b

1c

1d

1e

1f

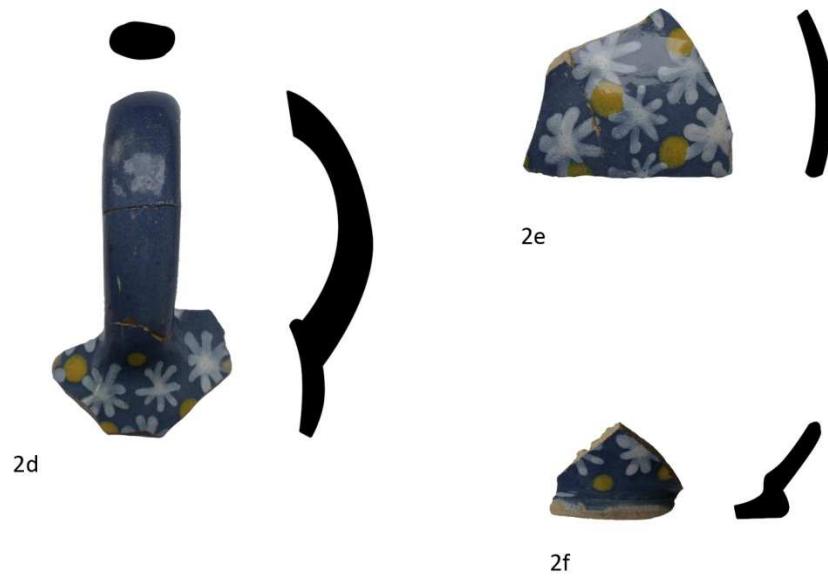
1g

XII. tábla

XIII. tábla

XIV. tábla

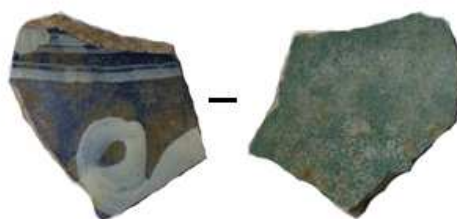
XV. tábla

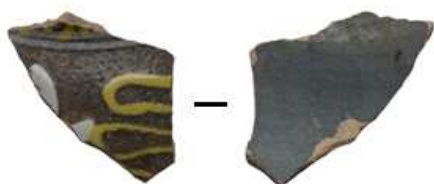
XVI. tábla

1

2

3

4

5

6

7

8

XVII. tábla

XVIII. tábla